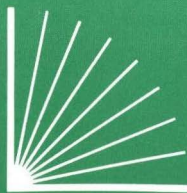

Rapport 3/90

Norden og samfunns- forskningen

En kort oversikt med vekt
på forskningspolitisk utvikling
i etterkrigstiden

Hans Skoie

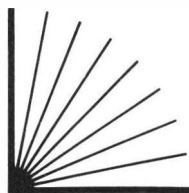
Utredninger om forskning og høyere utdanning
NAVFs utredningsinstitutt
Norges allmennvitenskapelige forskningsråd

Rapport 3/90

Norden og samfunns- forskningen

En kort oversikt med vekt
på forskningspolitisk utvikling
i etterkrigstiden

Hans Skoie

Utredninger om forskning og høyere utdanning
NAVFs utredningsinstitutt
Norges allmennvitenskapelige forskningsråd

ISBN 82-7218-239-4
ISSN 0802-9342

GCS A/S - Oslo

Forord

NAVFs utredningsinstitutt fikk i 1988 i oppdrag av Nordisk samarbeidsnemnd for samfunnsforskning (NOS-S) å utarbeide en relativt kortfattet oversikt over organisasjon og politikk i nordisk samfunnsforskning. Oppdraget var begrenset til ett mnd.verk. Oppgaven har vært relativt vanskelig som følge av manglende oversiktslitteratur og knapp tid. Vi håper likevel at den foreliggende rapport vil ha interesse - og ikke minst inspirere til mer omfattende analyser av et stort og interessant problemkompleks. I denne forbindelse viser vi spesielt til avsnittet med ideer til mulige studier på området.

Instituttet er takknemlig for verdifull bistand fra NOS-S's medlemsorganisasjoner såvel som en rekke ressurspersoner med kjennskap til samfunnsforskningen i de respektive land. Dette bidro bl.a. til verdifulle studiebesøk i de nordiske hovedsteder våren 1989. Rapporten ble i hovedsak også fullført våren 1989, men er siden ajourført på viktige punkter.

Utredningen er gjennomført av Hans Skoie.

Oslo, mai 1990

Sigmund Vangsnes

Forfatterens forord

I dette oversiktsarbeidet er det særlig lagt vekt på å få fram en del hovedtrekk ved den samfunnsvitenskapelige forsknings- innsats i de nordiske land mht. ressurser, organisasjon og politikk. Arbeidet må sees som et høyst rudimentært *oversiktsarbeid* som er blitt til innenfor en meget knapp tidsramme. Også av andre grunner har oppgaven vært vanskelig; det finnes lite litteratur som behandler emnet og bare ytterst få av de tilgjengelige ressurspersoner som jeg intervjuet, hadde et komparativt "Nordisk bilde" av forholdene. Den korte tidsfristen har også bidratt til å gjøre utredningen noe mer "norsk orientert" enn ønskelig kunne være.

Jeg vil spesielt understreke at den faglige utvikling og status innenfor disipliner og temaområder ikke er behandlet. Heller ikke et sentralt spørsmål som "nyttens av samfunns- forskning" er behandlet på noen dekkende måte. Dette betyr at feltet fortsatt ligger åpent for studier. I tråd med mandatet for utredningen har jeg i et eget avsnitt antydnet en del slike studier i stikkords form. Komparative nordiske studier av samfunnsforskningen vil her kunne være svært fruktbare, og jeg håper at enkelte slike lar seg realisere med det første.

Jeg vil særlig takke følgende for verdifull informasjon og kommentarer: Erik Allardt, Nils Amstrup, Eskild Bjørklund, Elisabeth Crawford, Brit Denstad, Kjell Eide, Egil Fivelsdal, Henning Friis, Hanne Foss Hansen, Barbara Haskell, Elisabeth Helander, Gudmund Hernes, Reidar Haavie, Paavo Löppönen, Torben Lund Jensen, Thorsten Nybom, Mogens N. Pedersen, Rune Premfors, Esko-Olavi Seppälä, Helge Skjeseth, Bertel Stähle, Nils-Eric Svensson, Ulf Torgersen, Jacob Vedel-Pedersen, Lise Vislie, Raimo Väyrynen, Bjørn Wittrock og Mikael Åkerblom.

Jeg vil også takke følgende kolleger ved utredningsinstituttet for verdifull bistand: Karl Erik Brofoss, Britt Bruaas, Åse Gornitzka, Svein Kyvik, Kirsten Wille Maus, Randi Søggen og Sigmund Vangsnes.

Forfatteren hefter naturligvis for alle feil og mangler i rapporten.

Hans Skoie

Innhold

1	Sammendrag	7
2	Innledning	9
3	Ressurser og hovedorganisasjon	10
3.1	Datagrunnlaget	10
3.2	Hovedbildet - størrelsesforholdene	10
4	Forskningspolitikk	13
4.1	Generelt	13
4.2	Forskningsorganisasjon	14
4.2.1	De høyere læresteder	14
4.2.2	Forskningsrådene	15
4.2.3	Anvendt samfunnsforskning	21
4.3	Forskningsstyring	23
4.4	Hva har vært diskutert?	24
4.4.1	Hvem skal samfunnsforskningen tjene?	24
4.4.2	Hvordan bør samfunnsforskningen styres?	24
4.4.3	Anvendt samfunnsforskning?	27
4.5	Tas samfunnsforskningen i bruk?	29
4.6	Hva har drivkreftene vært?	30
5	Utfordringer i årene framover	37
5.1	Kvaliteten i samfunnsforskningen	37
5.2	Hva bør samfunnsforskningen ta opp?	39
5.3	Forskerutdanningen	40
5.4	Forskningsorganisasjonen på rådsnivå	41
5.5	Et bedre kunnskapsgrunnlag for forskningspolitikk	42
6	Konklusjoner	46
7	Noter	50

1 Sammendrag

1. Samfunnsforskningen i de nordiske land har fått et betydelig omfang; veksten i etterkrigstiden har vært formidabel. I dag er mellom 8 - 10.000 forskere engasjert i samfunnsforskning i Norden.

I forhold til innbyggertallet er det kvantitative omfanget av samfunnsforskningen størst i Norge målt i driftsutgifter ifølge den offisielle FoU-statistikken. Danmarks innsats er minst ifølge de samme data.

2. Samfunnsfagene må sies å stå relativt sterkt i den offentlige opinion i de nordiske land. Situasjonen i etterkrigstiden har ikke på noe tidspunkt vært preget av lignende forhold som samfunnsforskningen har møtt i England og USA på 1980-tallet.
3. Vi finner samfunnsvitenskapelige disiplinforbudsråd i alle landene - for Sveriges del i kombinasjon med de humanistiske fag. Rådenes arbeidsmåte og sammensetning viser også store likheter. Det gjelder også fremveksten av forskningsprogrammer i rådenes regi i de senere år.

Riksbankens Jubileumsfond i Sverige representerer på mange måter også et disiplinforbudsråd på det samfunnsvitenskapelige området. I Norge peker det nye forskningsrådet for anvendt samfunnsforskning (NORAS) seg ut. I alle landene er rådsorganisasjonen mer eller mindre på dagsorden - bortsett fra Danmark hvor Folketinget nylig avviste Regjeringens forslag til reorganisering.

4. Omfang og organisasjon av anvendt samfunnsforskning og sektorforskning har ledet til mest debatt på dette området i alle landene. Utviklingen av en velferdsstat under betydelig sosialdemokratisk innflytelse har betydd mye for store deler av samfunnsforskningen.

5. Utfordringene for samfunnsforskningen i Norden er relativt like etter vårt skjønn. De er bl.a. knyttet til å oppnå faglig kvalitet i forskningen og spørsmål knyttet til forskerutdanningen og forskningsorganisasjonen på rådsnivå.
6. En viss opptrapping av "forskning om forskning" på det samfunnsvitenskapelige område anbefales. Samfunnsforskningen er nå så omfangsrik at en slik belysning er nærliggende - dessuten kan det gi et bedre kunnskapsgrunnlag til å føre forskningspolitikk på dette området.
7. Det er grunn til å tro at myndighetenes satsing på samfunnsforskning er kommet for å bli - selv om Danmark har fått føle et hardere økonomisk klima i de senere år. I Danmark har også myndighetenes styringsiver overfor universitet og forskning økt betydelig i det siste.

2 Innledning

I denne utredningen skal vi gi en grov oversikt over den samfunnsvitenskapelige forskningsorganisasjonen i de nordiske land. Også den forskningspolitiske hovedutvikling på dette området i etterkrigstiden belyses komparativt i store trekk. Hva samfunnsforskningen har vært opptatt av og den disiplinære utvikling og status, er derimot ikke berørt.

Innenfor samfunnsforskningen finner vi stort sett de samme fag (disipliner) i alle de nordiske land. Men variasjoner finnes mht. fakultets- og forskningsrådstilknytning for en del fag. Rettsvitenskap såvel som psykologi regnes også normalt til dette fagområde selv om det fra tid til annen diskuteres hvor disse fag hører hjemme.

Utredningen har ikke vært helt lett å gjennomføre pga. lite tilgjengelig materiale i flere av landene. Det fins også få studier som belyser samfunnsforskningen i de nordiske land. I tråd med mandatet for denne utredningen har vi derfor inkludert noen ideer til utredning og forskningsoppgaver som det kan være aktuelt å gjennomføre på dette området i årene framover. Et komparativt nordisk perspektiv kan i denne forbindelse være fruktbart.

Vårt kildemateriale har stort sett vært skriftlige materiale fra forskningsråd, andre offentlige utredninger og regjeringsdokumenter om forskning. Den siste kategorien inneholder for det meste generelle forskningspolitiske dokumenter som behandler alle fag og temaområder. Disse berører som regel også samfunnsforskningen - dog i varierende grad. Tallet på dokumenter som spesielt behandler samfunnsforskning er meget beskjedent.

Ved siden av skriftlig materiale av denne karakter, gjennomførte vi en kortvarig studiereise til de nordiske hovedsteder. I denne forbindelse hadde vi samtaler med flere ressurspersoner med kjennskap til samfunnsforskningen i de respektive land.

3 Ressurser og hovedorganisasjon

3.1 Datagrunnlaget

Når man skal få et bilde av omfanget av samfunnsforskningen i et land er definisjonen og derved avgrensningen av slik forskning i forhold til annen virksomhet naturligvis av stor betydning. Den standardiserte kartleggingen som foregår i OECD-landene på forskningsområdet legger et såkalt forsknings- og utviklingsbegrep (FoU), hentet fra den såkalte Frascatimanualen¹, til grunn for kartleggingen. Avgrensningen av samfunnsforskning i forhold til andre fagområder er heller ikke alltid entydig - det samme gjelder overfor tradisjonell yrkes- og profesjonsutøvelse i en del tilfeller.

Vanskene med å anvende denne manualen innenfor humaniora og samfunnsvitenskap medførte lenge at OECD ekskluderte disse fagområdene fra statistikken. Etter påtrykk bl.a. fra de nordiske land samler man nå likevel inn statistikk også for disse fagområder i de fleste OECD-land. I Norden samles nå inn slike data i samtlige land. Men statistikken har fortsatt svakheter, særlig i Sverige.

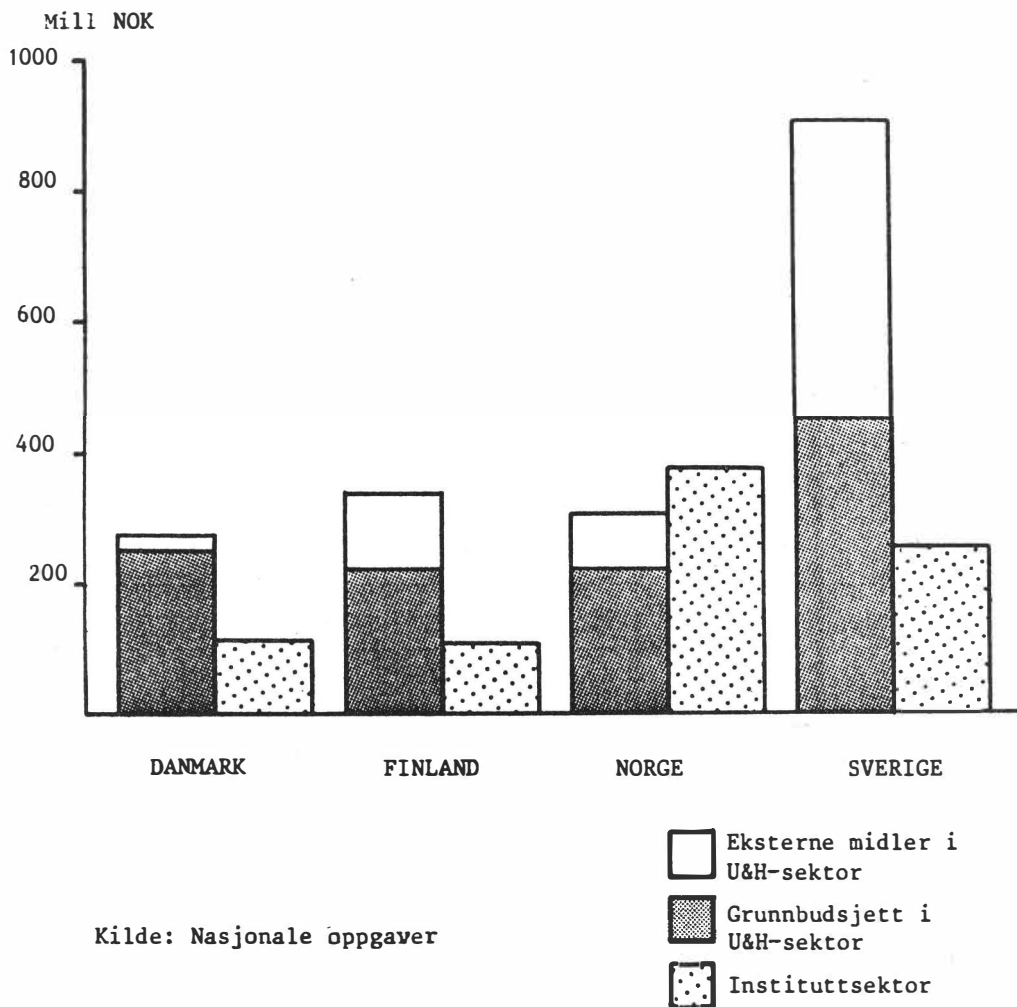
Nå er det åpenbart at verken oppgavegiver eller statistikkinnsamler alltid tolker og anvender definisjonene likt - og endel av de forskjellene vi finner mellom de nordiske land kan nok tilskrives dette forhold.

Er volumtallene i Norden for lave eller for høye, kan man spørre. Vår antagelse er at de trolig snarere er for høye enn for lave og at dette gjelder både for universitets- og instituttsektor. Mange samfunnsforskere synes i praksis å ha en tendens til å inkludere deler av konsulentarbeid, sakkyndig virksomhet og utredningsarbeid i forskningsbegrepet - noe som ikke er hjemlet i Frascatimanualen.

3.2 Hovedbildet - størrelsesforholdene²

Hvis vi legger den offisielle FoU-statistikken til grunn får vi det bildet som Figur 1 viser mht. økonomisk omfang. I Tabell 1 er det relative størrelsesforhold mellom landene uttrykt i forhold til innbyggertall. Vi ser at rent kvantitativt foregår det mest samfunnsforskning i Norge - Sverige følger på annenplass, mens innsatsen er klart minst i Danmark.

Figur 1: Driftsutgifter til samfunnsvitenskapelig forskning fordelt på Universitets- og høyskolesektoren (U&H) og instituttsektoren i de nordiske land. 1987.

Tabell 1: Driftsutgifter pr. mill. innbygger i samfunnsforskning i de nordiske land fordelt på sektor. Data for 1987. (Norske kroner, avrundet)

	Univ.sektor Kr	Instituttsektor* Kr	Totalt Kr
Danmark	60	20	80
Finland	70	20	90
Norge	70	90	160
Sverige	110	30	140

* Offentlig og privat ikke forretningsmessig sektor.

Hvis vi ser på hvor forskningen foregår, er den relativt store instituttsektoren i Norge påfallende. Sektoren har større driftsutgifter enn universitetssektoren - noe som ikke er tilfelle for noen av de øvrige land.

Med hensyn til finansieringen av denne forskningen mangler vi gode data, men hovedbildet er klart. Vi står overfor et dominerende innslag av offentlige midler i alle land. Fig. 1 viser også forholdet mellom basismidler og eksterne midler i universitetssektoren. Et spesielt stort innslag av eksterne midler preger svensk universitetsforskning - bl.a. som følge av en betydelig sektorfinansiering.

4 Forskningspolitikk

4.1 Generelt

Forskningspolitikken på det samfunnsvitenskapelige område har langt på vei vært en konsekvens av den generelle forsknings- og universitetspolitikk som har vært ført; det vil i praksis si politikken for høyere utdanning, forskningsrådene og sektorenes varierende forskningsengasjement. Den sektorielle satsing fikk sitt innpass i Sverige tidlig på 1960-tallet. Overfor den anvendte samfunnsforskningen har myndighetene også tatt en rekke andre organisasjons- og finansieringsinitiativ - slik vi senere skal se.

Universitetspolitikken har naturlig nok betydd mye i alle landene. Ekspansjonen har vært voldsom i denne sektoren i etterkrigstiden - dette gjelder ikke minst for samfunnsfagene. Studentene har blitt tiltrukket av de samfunnsvitenskapelige fag, og utbyggingen av lærerstabene har langt på vei fulgt studenttilstrømmingen selv om dette varierer noe med fag og land. Kandidatene fra de samfunnsvitenskapelige studier har i overveiende grad funnet arbeid innenfor en voksende offentlig sektor, selv om også privat sektor i den siste tiden har ansatt mange akademikere med samfunnsfaglig bakgrunn. For lærestedene har dette samtidig betydd at samfunnsforskning har fått et stort innpass.

Myndighetenes politikk overfor samfunnsforskningen har stort sett nedfelt seg mer i handling enn i ord. Offentlige dokumenter har vært lite preget av prinsipielle utsagn om samfunnsforskning. Derimot har det langt på vei vært en selvfølge at samfunnsforskningen skulle følge utviklingen i den øvrige høyere utdanning og forskning. Samfunnsfagene ble ikke behandlet som noe særtilfelle. Det ser vi bl.a. når det gjelder forskningsrådsorganisasjon og representasjon i regjeringens rådgivende organer innenfor høyere utdanning og forskning. Vi fikk egne samfunnsvitenskapelige forskningsråd samtidig som man fikk forskningsråd for de øvrige fagområder. Disse rådene fikk stor selvstendighet og ble dominert av forskere fra universitetene i samtlige land.

Myndighetenes interesse for å bruke samfunnsforskningen er etter hvert kommet sterkere til syne. Særlig kom det til uttrykk gjennom lanseringen av anvendt samfunnsforskning preget av brukerinnflytelse og formulert i tilknytning til ikke-disiplinære temaområder. I Sverige nedfelte dette seg

aller først gjennom myndighetenes satsing på skoleforskning under Torsten Huséns ledelse i den første etterkrigstid³ - senere kom sektorforskningen på bred front⁴. I Norge innlemmet myndighetene et eget råd for "psykologi, pedagogikk og ungdomsspørsmål" i NAVF i 1949 - m.a.o. et råd med en viss anvendt innretning. I Danmark etablerte man et eget frittstående Sosialforskningsinstitutt under Sosialdepartementet i 1958 og Finland fikk et Alkoholforskningsinstitutt på begynnelsen av 1950-tallet.

4.2 Forskningsorganisasjon

4.2.1 De høyere læresteder

Vi har allerede understreket den sterke kvantitative veksten innenfor høyere utdanning i etterkrigstiden i alle de nordiske land. De institusjonelle skiller på dette området var betydelige allerede i den første etterkrigstid - og er ikke blitt mindre som følge av at flere ulike hovedmodeller har ligget til grunn for utbyggingen. Finland har satset på hele 8 universiteter og 9 spesialhøgskoler - riktignok mange svært små. Sverige har utvidet tallet på universiteter noe, og samtidig etablert en rekke filialer som gir elementær universitetsundervisning ("høgskoler" i dag). Danmark har fått flere såkalte universitetssentre, mens Norge i tillegg til å utvide tallet på universiteter fra 1 til 4 også har fått 14 nye distriktshøgskoler hvis hovedoppgave primært er å gi alternativer til universitetsstudiene. Myndighetenes opprinnelige intensjon i Norge og Sverige var ikke å forutsette forskning som en normal del av lærernes arbeidsoppgaver ved filialene og distriktshøgskolene. Men personalet ved disse institusjoner har ofte hatt andre ønsker - og en såkalt "academic drift" har satt et visst preg på utviklingen.⁵

Også studie- og gradsstrukturen er svært forskjellig ved universitetene i Norden. I det siste har man likevel introdusert en Ph.D. lignende dr.grad i samtlige land, bortsett fra Finland.^{5a)} Anstrengelser er gjort for å få til undervisning og veiledning på dette nivået. Foreløpig innebærer likevel denne reformen langt fra introduksjon av en "graduate school" i god amerikansk forstand - ikke minst gjelder dette for de humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. Tallet på samfunnsvitenskapelige dr.grader er fortsatt lavt - bortsett fra i Sverige. Men sterkere krav om dr.grad for å oppnå universitetsansettelse, kan etter hvert forandre dette bildet.

Også stillingsstrukturen for forskere og lærerpersonale er forskjellig i de nordiske land - det samme gjelder arbeidsplikter o.l. En relativt tallrik lektorgruppe i Sverige uten forsknings-betingelser og -forpliktelser er kanskje mest iøyenfallende.⁶ En "dobbel" forskningsfinansiering - gjennom institusjonens grunnbudsjetter og forskningsrådene, er derimot til stede i samtlige land.

Ved universitetene fins det egne samfunnsvitenskapelige fakulteter i alle de nordiske land. Disse fakultetene har sett dagens lys til ulike tider i etterkrigstiden - ofte etter heftige diskusjoner ved institusjonene. Det er stort sett de samme fag som hører til disse fakultetene. Psykologi danner i noen grad et unntak. I Bergen utgjør dette et eget fakultet, mens det et par andre steder hører til det humanistiske fakultet. Enkelte steder hører historiefaget til det samfunnsvitenskapelige fakultetet - andre steder ikke. Det samme gjelder for geografifaget.

Dimensjoneringen av høyere utdanning totalt sett har vært sterkt influert av studentenes studieønsker. Dette gjelder også for samfunnsfagene. Men også myndighetene har søkt å påvirke og å regulere opptakene i en rekke tilfeller. Dette gjør seg trolig for tiden sterkest gjeldende i Danmark, som i stor utstrekning regulerer studentopptakene sentralt og sterkt influert av oppfatninger om kandidatenes utsikter på arbeidsmarkedet. Dette er delvis en følge av det harde økonomiske klimaet som har preget de danske universiteter i de senere år og innebærer en sterkere sentralstyring på dette området i Danmark enn i de øvrige land.

4.2.2 Forskningsrådene

Forskningsråd som et middel til å fordele offentlige midler til forskning er et etterkrigsfenomen i alle de nordiske land. Sverige og Norge fikk slike råd først. Danmark og Finland gikk i første omgang veien om en offentlig fondsorganisasjon. Samfunnsforskningen fikk på denne måten øremerkede offentlige midler omtrent samtidig med de øvrige fagområdene. Det betød at samfunnsfagene ble skilt ut som et eget fagområde i rådssammenheng før man fikk samfunnsvitenskapelige fakulteter ved universitetene.

Sverige fikk sitt samfunnsvitenskapelige råd i 1948. Det var det andre forsøket. Allerede i 1943 hadde regjeringen oppnevnt en komité for å utrede spørsmålet om etablering av et samfunnsvitenskapelig forsknings-

råd. I 1944 konkluderte komiteen positivt - et samfunnsvitenskapelig forskningsråd burde opprettes og deles i seks seksjoner. Selv om komiteen betonte at et slikt forskningsråd "inte fikk ge forskningen någre direktiv" eller påta seg rollen som noen "øverledning" for det vitenskapelige arbeidet, møtte forslaget sterk motstand - særlig ved universitetene. Rådstanken ble her avvist - "man fruktade att forskningsråden skulle bli instrument før att berøva forskningen dess frihet genom att øka dess beroende av staten", ifølge Torgny Segerstedt.⁷ En av dem som argumenterte langs disse linjer var den kjente sosialdemokratiske økonomen Gunnar Myrdal.

Men allerede i 1947 fremmet en ny komité forslaget på nytt. Denne gangen fikk forslaget positiv tilslutning - trolig også som en følge av at forskningsrådsmodellen nå var gjennomført for flere andre fagområder. Det var atskillig uenighet om hvorvidt de juridiske fag skulle dekkes av det nye rådet. Denne uenigheten kom til å bety at disse fag først ble inkludert i rådet i 1954.

I Sverige fikk man en stor gjennomgang av forskningsrådsorganisasjonen i perioden 1972-75. En kommisjon med landshøvding Nils Gustav Rosén som formann behandlet rådsorganisasjonen i sin fulle bredde.⁸ En del endringer ble foreslått og fulgt opp av regjeringen med virkning fra 1978. Det viktigste i vår sammenheng var sammenslåingen av det humanistiske og samfunnsvitenskapelige rådet - til Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). I begrunnelsen for dette refererte man i hovedsak til det faglige slektskapet mellom humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag, som gjerne går under betegnelsen "de kulturvitenskapelige fag" i Sverige. Men man argumenterte også med behovet for færre og økonomisk mer slagkraftige råd.⁹

På begynnelsen av 1960 tallet tok Riksdagen i Sverige et interessant initiativ gjennom etableringen av Riksbankens Jubileumsfond med "ändamål att främja och understödja vetenskaplig forskning". Tage Erlander ledet forberedelsesarbeidet i Riksdagen. I den første tiden sto "anvendt samfunnsforskning" sterkest som satsingsområde for det nye fondet. Det ble imidlertid en del offentlig debatt om hva slags forskning fondet burde konsentrere seg om. Utfallet ble at samfunnsforskningen fikk en sterk stilling i fondet, men uten at den anvendte side ble understreket. Fondets vitenskapelige innretning med vekt på langsiktighet ble derimot under-

streket. (For tiden går ca. halvparten av midlene til samfunnsforskning.) Interessant nok har også fondet valgt å støtte grunnforskning. Sverige har på denne måten langt på vei fått et universitets- og disiplinforborskningsråd nr. to på det samfunnsvitenskapelige området. (I de øvrige land finner vi enkelte private fond som støtter samfunnsforskning - som regel enkeltfag - jf. bl.a. Yrjö Janssons stiftelse i Finland (økonomi)).

Norge fikk en prinsippbeslutning om forskningsråd i 1946 gjennom den såkalte "tippeloven". Men paraplyforskningsrådet NAVF med egne råd (kalt grupper i begynnelsen) for humaniora, samfunnsforskning, medisin og naturvitenskap så først dagens lys i 1949. Egentlig ble det skapt to samfunnsvitenskapelige råd innenfor NAVF - et generelt disiplinråd og et råd for "psykologi, pedagogikk og ungdomsspørsmål". Det siste hadde m.a.o. en viss anvendt karakter.

Rådsdannelsen i Norge ble ikke møtt med noen prinsipiell motstand slik tilfellet var i Sverige på det samfunnsvitenskapelige område i den første fase. Motstanden synes å ha vært begrenset til visse innvendinger mot den anvendte gruppen, oppnevningprosedyrer og sammensetningen av gruppen.¹⁰

I Stortingsmeldingen om forskning i 1975 fremmet regjeringen forslag om et nytt forskningsråd for "forskning for samfunnsplanlegging".¹¹ Dette forslaget berørte naturlig nok NAVFs samfunnsvitenskapelige råd ganske kraftig - og en betydelig offentlig debatt fulgte - slik vi skal komme tilbake til. Stortinget aksepterte ikke forslaget om et slikt selvstendig råd, men valgte å innkorporere et forskningsråd for samfunnsplanlegging i NAVF parallelt med de øvrige disiplinråd. Etter ca. 10 års virksomhet dannet dette rådet kjernen i et nytt selvstendig forskningsråd -Norges råd for anvendt samfunnsforskning (NORAS).¹² Det betyr at Norge i dag har to samfunnsvitenskapelige råd: NAVF/RSF og NORAS. I tråd med forskningsmeldingen i 1989 er nå hele forskningsrådsstrukturen under utredning i en regjeringsoppnevnt komite med departementsråd Grøholt som formann.

I 1952 fikk Danmark Statens almindelige videnskabsfond som et redskap for offentlig støtte til forskning - særlig disiplinforskning ved universitetene. Fondet var delt i fem kommisjoner - derav en for samfunnsforskning. Fondets midler var beskjedne - særlig på 1950 tallet. Dette sammen med et svakt mandat og eksemplets makt fra de øvrige

nordiske land ledet Danmark over på en forskningsrådsmodell i 1968. Det betydde at også Danmark fikk et eget samfunnsvitenskapelig forskningsråd.

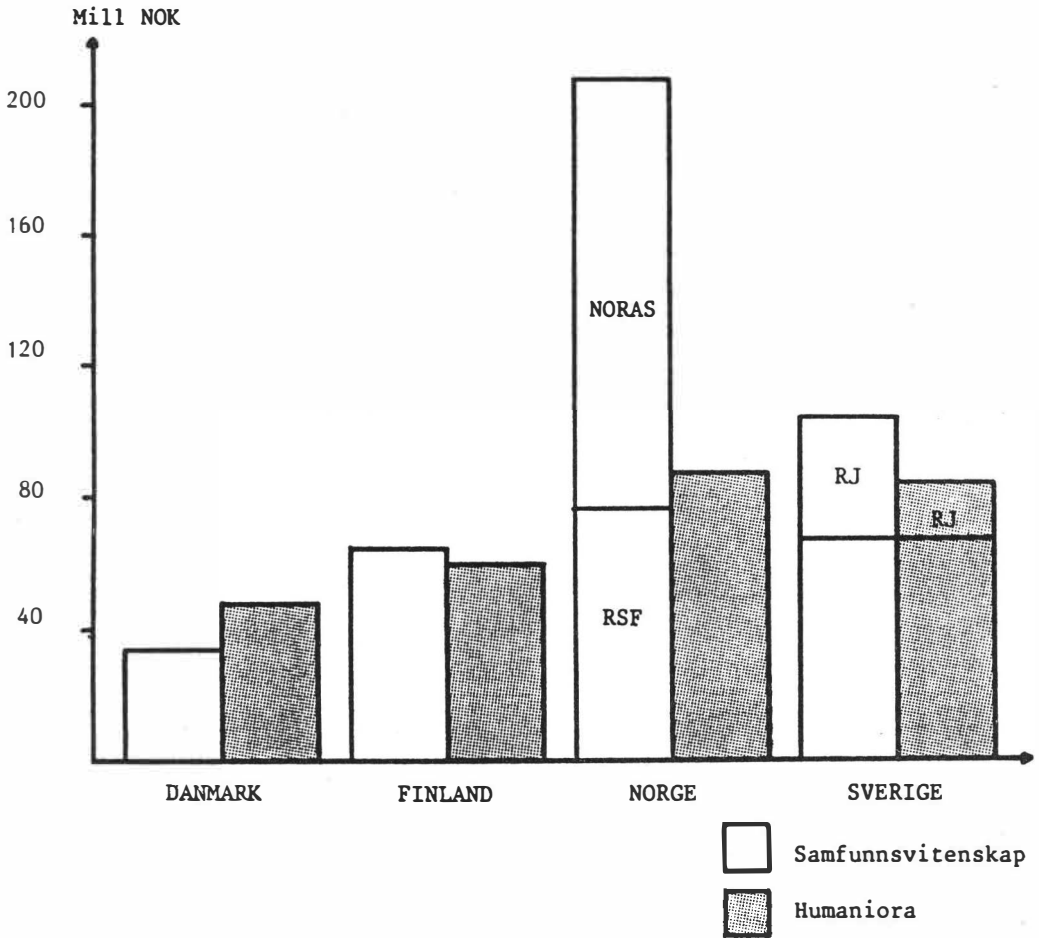
I 1989 fremmet regjeringen forslag om en omfattende reorganisering og sammenslåing av de 6 danske grunnforskningsråd. Forslaget innebar bl.a. en reduksjon i tallet på råd - og en sammenslåing av de humanistiske og samfunnsvitenskapelige rådene "lå i kortene". Regjeringens forslag ble ikke akseptert av Folketinget - bl.a. som følge av betydelig motstand i de eksisterende råd.

I 1950 fikk Finland de to første forskningsrådene - Statens humanistiske kommisjon og Statens naturvitenskapelige kommisjon. Snart fikk man også Statens samhällsvetenskapliga kommisjon. I 1961 skjedde det en reorganisering av disse kommisjonene - 6 i tallet. I 1970 ble de alle samlet paraplyorganisasjonen Finlands Akademi. Høsten 1989 fremmet "Grunnforskningsutvalget" forslag om å redusere tallet på kommisjoner fra 7 til 3 - deriblant en for humaniora og samfunnsforskning. Disse forslagene er nå under behandling i Regjeringen.

Tallet på rådsrepresentanter ligger i dag på 10-15 i alle de samfunnsvitenskapelige disiplinrådene. Hovedtyngden er forskere hentet fra de høyere læresteder. I Danmark, Finland og Norge oppnevnes representantene av de respektive regjeringer etter innstilling fra en rekke forskningsinstitusjoner. Fra 1977 har Sverige fulgt en annen prosedyre. Her velges rådernes forskerrepresentanter av universitetsforskerne gjennom et relativt elaborert valgsystem.¹³

I Figur 2 vises forskningsrådenes økonomiske ressurser i 1990. Her har vi også sammenlignet med de respektive humanistiske råd. Det mest påfallende er de relativt store ressurser som de to norske samfunnsvitenskapelige råd disponerer. Dette er bl.a. en følge av at departementene overfører betydelige prosjekt- og program penger til disse rådene i tråd med en reform på 1980-tallet. For øvrig merker vi oss at det bare er i Danmark at det humanistiske rådet disponerer mer penger enn det samfunnsvitenskapelige. Hvis vi på den annen side ser på (alle) forskningsrådenes finansieringsandel av den totale samfunnsvitenskapelige FoU-aktivitet ved de nordiske universiteter, finner vi en andel som varierer fra 7% i Danmark til 16% i Norge.^{13A)} Den reelle betydning av disse midler er naturligvis langt større enn det disse marginale procenter i første omgang indikerer.

Figur 2: Forskningsrådenes budsjettmidler til samfunnsvitenskapelig og humanistisk forskning i 1990.

Forkorteiser:

RJ - Riksbankens Jubileumsfond

RSF - Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning

NORAS - Norges råd for anvendt samfunnsforskning

Kilde: Nasjonale oppgaver

Arbeidsmåten til de samfunnsvitenskapelige disiplinrådene viser betydelig likhet. Rådene behandler en tallrik skare av søknader fra enkeltforskere og miljøer basert på forskernes egne prosjektideer. Behandlingen i rådene har tradisjonelt vært preget av en disiplinær tilnærming - noe som i de senere år er formalisert gjennom egne disiplinigrupper med rådsrepresentasjon så vel som rådsoppnevnte deltagere. Men også enkelte infrastrukturiltak er satt i gang - bl.a. med hensyn til vitenskapelig publisering og datatjenester.

I de senere år har man i alle rådene fått et større eller mindre innslag av forskningsprogrammer/initiativområder/forskningscentre som regel knyttet til avgrensede temaområder av ikke disiplinær karakter. Initiativet til disse programmene tas som regel av rådene, men konsultasjon eller øremerket finansiering fra departement og regjering forekommer også. Lengst i denne retning synes det danske rådet å ha gått i sin Strategiplan fra 1988. Her er forskningen utelukkende relatert til fire temaområder (arbeidsmarked, teknologiutvikling, produksjonssektoren og det offentlige). Den nye utviklingen har ledet til en del debatt - den frie forskerinitierte forskning blir skadelidende, hevder bl.a. flere forskere. Dessuten er mange av initiativene blitt "et slag i luften" - de har ikke alltid vært godt nok faglig forankret, ifølge kritikkerne.

Alle rådene støtter i mer eller mindre grad forskerutdanning og forskerrekruttering. Dette innslaget synes å være spesielt stort i Norge. Her kan satsingen på rekruttering og forskningsstipend i rådets første år til å bety mye for den senere utbyggingen av samfunnsfagene ved universitetene. Valget av en stipendordning med fulle lønnstagerrettigheter, gav også dr.studentene en mer generøs ordning enn i de fleste andre land. I Danmark er det nye nasjonale forskerakademiet en interessant ny konstruksjon som også arbeider i nær kontakt med forskningsrådene. Men det er likevel et nytt organ på siden av rådene og universitetene.

Ved siden av stipend har rådene i ulik grad også hatt forskere på sine lønningslister. I Sverige og i noen grad Danmark og Finland har man bl.a. utnevnt en rekke rådsprofessorer. I Norge har ordningen med seniorprofessorer gitt flere professorer anledning til å konsentrere seg helt om forskning i noen år før de pensjoneres. Samtidig har det skapt åpninger for nyrekruttering.

Hovedinntrykket av rådernes arbeidsmåter og virkemidler er betydelig likhet. Innslaget av forskningsprogrammer har vokst i alle rådene i de senere år - noe som også har bidratt til enkelte problemer i rådene - noe vi skal komme tilbake til.

4.2.3 Anvendt samfunnsforskning

Generelt

Skillet mellom grunnforskning og anvendt forskning er problematisk og omstridt i samfunnsforskning. Men hvis vi ser på den delen av samfunnsforskningen som finansieres med en klar intensjon om anvendelser, får vi et rimelig klart skille i de fleste tilfeller. Denne intensjonen går gjerne sammen med eksplisitt brukerinnflytelse på styringen av denne forskningen. Dette betyr ikke at f.eks. en del av den forskningen som disiplinforingsrådene finansierer, også kan ha klare intensjoner om bruk. Men hovedinntrykket er et annet, selv om introduksjonen av forskningsprogrammer har komplisert bildet noe.

Her skal vi først gi en oversikt over de viktigste finansieringsformer for anvendt samfunnsforskning - deretter skal vi gi en kort generell omtale av de viktigste forskningssteder av anvendt karakter. Omfanget av anvendt forskning er i dag betydelig i alle de nordiske land. I Norge er f.eks. instituttsektoren - som i hovedsak er av anvendt karakter - større enn universitetssektoren - slik Fig. 1 viste. Men for øvrig mangler vi gode data til å belyse fordelingen på disse to forskningsarter.

Finansiering

Den dominerende finansieringsform for anvendt samfunnsforskning er den såkalte sektorfinansieringen. Nå er det minst to definisjoner av sektorfinansiering. I den mest omfattende ser man i praksis på all offentlig FoU finansiering som ikke går til universitetenes grunnbevilgning, disiplinforingsrådene eller offentlig støtte til FoU i næringslivet som sektorforskning. En nylig avsluttet svensk kartlegging tar dette utgangspunktet.¹⁴ En langt mer restriktiv definisjon inkluderer bare de FoU-midler som departementer og embetsverk selv disponerer og har avgjørelsesmyndighet overfor på prosjekt og programnivå ("forskning, forsøk, utredning m.v." - i Norge gjerne kalt departementsmidler.¹⁵)

Sektorfinansieringen i betydningen prosjektpenger og programmer vokste som tidligere nevnt først fram i Sverige tidlig på 1960-tallet. Også det moderne utredningsvesenet har ledet til atskillig samfunnsforskning - særlig i Sverige.¹⁶ Sektorforskningen har også fått de største dimensjoner i Sverige. Men i dag er det et utbredt fenomen i alle de nordiske land og betydelige midler går til samfunnsforskning gjennom denne kanalen - eksakt hvor mye vet vi ikke.

På 1980-tallet skjedde det en interessant omlegging på dette området i Norge. Departementenes engasjement ble begrenset til prosjekt- og programinitiering og finansiering - forskningsrådene skulle stå for den faglige styring og gjennomføring av denne forskningen - slik vi skal komme tilbake til.¹⁷ Hvordan denne nyordningen er gjennomført i praksis, er foreløpig lite belyst.

I Sverige spiller Forskningsrådsnemnden også en viss rolle for den anvendte samfunnsforskningen. Nemnden skal bl.a. ta initiativ "inom områden som är angelägna ur samhällets synpunkt". Dette har naturlig nok gitt opphav til anvendt samfunnsforskning - bl.a. tverrfaglig forskning på helseområdet.

Anvendte forskningssteder

Ved de høyere læresteder finner man et dominerende innslag av disiplin-institutter preget av grunnforskning og forskerinitierte prosjekter. Men mange institutter har også klare anvendte innslag. Det gjelder særlig forskningsprosjekter som har finansiering fra sektororganer. I dag er dette innslaget størst ved de svenske læresteder - slik også Figur 1 viser. Dette forholdet har ført til at svenske SV-fakulteter enkelte ganger er blitt sett på som samfunnets utredningsinstitutter.

Den anvendte samfunnsforskningen finner vi klart representert utenfor lærestedene - i den såkalte instituttsektor. Denne sektoren er spesielt stor i Norge hvor vi finner hele 25 institutter og en rekke regionale forskningsstiftelser med betydelige innslag av samfunnsforskning.¹⁸ De fleste av disse institutter er spesialinstitutter knyttet til ulike næringer og problemområder i samfunnet. Også i Danmark finner man en betydelig samfunnsvitenskapelig instituttsektor med bl.a. tre relativt store institutter; Sosialforskningsinstituttet, Amtskommunenes og Kommunenes forskningsinstitutt og Pedagogisk forskningsinstitutt. I Finland og særlig Sverige er institutt-

sektoren mindre, men også i disse land finner vi en del samfunnsvitenskapelig spesialinstitutter av betydelig størrelse -Arbeidslivscentrum i Sverige og Alkoholforskningsinstituttet og Rettspolitisk forskningsinstitutt i Finland er blant de største.

4.3 Forskningsstyring

Ved de høyere læresteder er forskernes innflytelse over forskningen meget stor. Det gjelder særlig mht. valg av prosjekter. Men med hensyn til forskningsbetingelser o.l. er disse ofte sterkt påvirket av vedtak i en rekke bredt sammensatte beslutningsorganer. Studentene og hjelpepersonalet har stor representasjon i disse - særlig i Danmark hvor "styrelsesloven" fra 1970-tallet hjemler dette. Ønsker om et sterkere innslag av faglig styring ved institusjonene høres likevel stadig oftere.

Disiplinforskningsrådene har tradisjonelt vært preget av sterk forskerstyring. I enkelte tilfeller trekker man inn legfolk eller brukere til programstyrer e.l. Innenfor NORAS er det derimot nokså konsekvent like mange forskere som brukere i råd, styre, programutvalg o.l. Det samme gjelder de fleste anvendte spesialinstitutter og sektororganer. Sammensetningen av Forskningsrådsnemnden og Riksbankens Jubileumsfond i Sverige er også preget av et stort innslag av fagforenings- og riksdagsrepresentanter.

Introduksjonen av øremerkede forskningsprogrammer på myndighetenes initiativ representerer en viktig påvirkningskanal når det gjelder hva som skal tas opp av forskningen. I tillegg deltar gjerne finansieringsmyndighetene i programstyrene på de respektive områdene. Men i praksis er ikke samfunnsstyringen nødvendigvis større enn tidligere som følge av at tallet på programmer i forskningsrådenes regi er gått opp. Dette gjelder spesielt Norge hvor overføring av sektorpenger til forskningsrådene betyr at den faglige styring av disse midler nå i prinsippet foregår i rådene.

I de senere år har markedsstyringen blitt atskillig sterkere i forskningen - dette gjelder ikke minst for den samfunnsvitenskapelige instituttforskning. Prosjektpenger på sektororganenes og forskningsrådenes hender har betydd mest i denne sammenheng. Myndighetene har langt på vei ønsket at dimensjoneringen av instituttene skal bestemmes gjennom den oppdragsmengde de kan greie å mobilisere.

4.4 Hva har vært diskutert?

4.4.1 Hvem skal samfunnsforskningen tjene?

Spørsmålet om hvem samfunnsforskningen bør tjene har dukket opp både titt og ofte i hele etterkrigstiden - særlig blant samfunnsforskerne selv. En dimensjon i denne diskusjonen kan noe forenklet fremstilles som en distinksjon mellom "å tjene statsmyndighetene eller samfunnets svake grupper." Særlig sosiologene har brakt denne problemstillingen på bane og ofte gjort seg til talsmann for "de svake". Dette gjelder kanskje aller mest i Norge og Danmark i de første 20 etterkrigsår. En "underdogtradisjon" stod da spesielt sterkt i sosiologien. Økonomene, statsviterne og i noen grad pedagogene har derimot uten nevneverdig skrupler som regel "tjent" statsmyndighetene langt mer direkte. Men bildet er ikke entydig, og varierer med land og miljø.¹⁹

I tilknytning til studentrevolusjonen i 1968 og i de etterfølgende år på 1970 tallet så studentene og ikke så få samfunnsforskere det som vesentlig å unngå "å tjene" næringslivet gjennom forskningen. I dag er denne tendensen langt svakere. Forskningens samfunnskritiske rolle ble sterkt framhevet den gang. Dette hører man fortsatt, men ikke så sterkt som før.

I de siste år har spørsmålet om å dreie en større del av samfunnsforskningen over mot utviklingslandenes problemer såvel som globale utviklings- og miljøproblemer dukket opp. I Norge gjorde bl.a. Vilhelm Aubert seg til talsmann for et slikt syn.²⁰ Den forskningsmessige oppfølging av Brundtland-kommisjonens ønske om å skape "en bærekraftig utvikling" har gjort denne problemstillingen høyst aktuell.

4.4.2 Hvordan bør samfunnsforskningen styres?

Tanken om "fri forskning" har lenge stått sterkt ved universitetene - og kanskje aller sterkest blant samfunnsforskerne. Selv om "meningsytringer om statsstyrelsen" er grunnlovsfestet, er naturlig nok samfunnsforskerne klar over de mange sublime måter det kan øves press på. Dette hadde kanskje Gunnar Myrdal i tankene da det svenske samfunnsvitenskapelige forskningsrådet første gang ble diskutert.

Myrdal fryktet at et statlig forskningsråd ville gi for stor statlig innflytelse over forskningen. Dette var for øvrig også tankegangen i Norge i mellomkrigstiden - forskningsentreprenøren par excellence fra denne tiden

- W.C. Brøgger valgte en "fondslinje" basert på innsamlinger og engangsbevilgninger fra Regjering og Storting. Han ønsket ikke forskningen inn på statsbudsjettet pga. faren for statsstyring. Så sent som i 1971 fant NAVFs rådsformann Anders Bratholm grunn til å uttrykke håp om at statsbevilgningen som det året kom i tillegg til tippemidlene, ikke måtte øke statens styringslyst overfor rådet.²¹

Myndighetenes innflytelse overfor de samfunnsvitenskapelige disiplinråd har vært en del diskutert i de nordiske land. I Norge skjedde det ved NAVFs vedtekstendring i 1969. Da innlemmet man rådet for "psykologi, pedagogikk og ungdomsspørsmål" i det samfunnsvitenskapelige rådet. Samtidig fikk dette rådet langt flere brukerrepresentanter. Tankegangen var å få til et samfunnsvitenskapelig råd som også beskjeftiget seg med anvendt forskning - særlig for departementene og på den måten "demme opp" for en gryende sektorforskning. Da NAVF i 1977 fikk et eget råd for forskning for samfunnsplanlegging, ble sammensetningen reversert.

I Sverige fikk man som nevnt en betydelig drøfting av forskningsrådsorganisasjonen - og ikke minst sammensetningen av rådene i forbindelse med forskningsrådsutredningen midt på 1970- tallet. Konklusjonen ble bibehold av tre disiplinrådsråd dominert av forskere og en Forskningsrådsnemnd (FRN) som fikk en langt bredere sammensetning. Forskningsrådene så dette kompromisset som et viktig resultat - de fryktet den gang en langt større samfunns- og brukerrepresentasjon i rådene. Nå ble dette begrenset til FRN.

I samtlige land var særlig 1970-årene preget av ønsker om mer "demokratisk" medvirkning i universitets- og forskningsvirksomheten - studenter og hjelpepersonale fikk etter hvert stor representasjon i universitetsorganene - aller størst i Danmark. Ønskene om økt bruker- og samfunnsinnflytelse stod også sterkt. I Sverige ledet det som nevnt til at den nye Forskningsrådsnemnden fikk mange representanter med fagforening og politikerbakgrunn. Riksbankens Jubileumsfond fikk også et stort innslag av politikere. Men interessant nok fikk disiplinrådene verken student-, bruker- eller samfunnsrepresentanter av noe omfang i noen av landene - forskerautonomien ble stort sett opprettholdt.

Styringen av sektorforskningen har dukket opp i de senere år med betydelig styrke. Her har denne forskningens kvalitet gjerne blitt kritisert. Det samme gjelder prosedyrene.²² Det byråkratiske innslag har vært for

stort på bekostning av det faglige innslag, har det bl.a. blitt hevdet. I Norge førte denne kritikken som nevnt til at prosjekt- og programutformingen i 1983 ble overført til forskningsrådene. I Sverige har det ledet til at enkelte embetsverk har oppnevnt egne faglige råd til å bistå ved søknader og faglig initiativ.

Også styringen av sektorinstituttene har vært diskutert - bl.a. i Danmark og Norge. Tallet på henholdsvis brukere og forskere i instituttstyrene har da stått i fokus. Interessant nok reduserte Stortinget tallet på departementsrepresentanter i styret for det nye Institutt for anvendt samfunnsforskning i 1963. Begrunnelsen var å styrke den vitenskapelige side ved virksomheten. På begynnelsen av 1980-tallet skjedde det motsatte i Danmark. Det danske Sosialdepartementet ønsket å styrke sin innflytelse over Sosialforskningsinstituttet og gjøre instituttet mer "matnyttig". Gjennom en lovendring ble den øverste styringen av instituttet overført fra et "forskningsråd" og instituttets direktør til et departementsoppnevnt styre. Reformen ledet til en heftig offentlig debatt.

I Norge har debatten også dreid seg om hvor nært instituttene bør knyttes til de respektive sektordepartementer. For å tilstrebe kvalitet og uavhengighet foreslo Forskningspolitisk råd flere ganger på 1980 tallet at sektordepartementene burde oppgi "eiendomsretten" til sine respektive institutter og gi instituttene en stiftelsesform. En slik "fristilling" ville gi forskningen armlengdes avstand til brukerne - noe som ble sett på som viktig.²³ Regjeringen har ikke fulgt opp dette forslaget på det samfunnsvitenskapelige område.

Styring og ledelse innenfor høyere utdanning og forskning har kommet langt mer i fokus i de senere år i alle de nordiske land. Særlig universitetene har vært anklaget for svak ledelse og ineffektiv og tidskonsumerende beslutningsprosesser.²⁴ Forslaget til ny universitetslov i Norge søker i noen grad å råde bot på dette.²⁵ En svak faglig ledelse ved disiplin-instituttene er også blitt angrepet.²⁶ Det nordiske evalueringspanelet som nylig gjennomgikk svensk sosiologi kom også med en sterk kritikk av den faglige styringen. Det heter i en av konklusjonene at:

Ökningen av sektorsforskningen och tillgodoseendet av samhällets viktiga behov for forskningsinformation har i vissa fall lett til olyckliga organisationsformer, där lekmän i alltför hög utstreckning bestämmer vad som är viktigt att forska i. Partssammansatta styrelser, som aktivt

ingriper i val av teori och problem, tenderar att åstadkomma förstelning och rutinisering av forskningens problemställningar.²⁷

Mye tyder på at styrings- og representasjonsspørsmål av denne art igjen vil komme på dagsorden i årene som kommer.

4.4.3 Anvendt samfunnsforskning?

I alle de nordiske land har man hatt debatt om anvendt samfunnsforskning - bl.a. når det gjelder omfang og organisasjon. I Danmark har det særlig dreid seg om etablering og utvikling ved Sosialforskningsinstituttet - slik bl.a. instituttets mangeårige direktør Henning Friis har beskrevet.²⁸

I Finland begynte en egen sosialforskningskomite sitt arbeid i 1961 og konkluderte i 1964 med å fremme forslag om å opprette et sosialforskningsinstitutt. Forslaget ble ikke realisert - bl.a. som følge av betydelig motstand blant økonomene.²⁹ Heller ikke i Sverige ble et forslag om et "Socialpolitiskt utredningsinstitut" i 1960-årene realisert.

Men i Sverige har debatten om anvendt forskning for det meste dreid seg om en sterkt voksende sektorforskning. I det senere har ikke minst universitetene kastet sitt blikk på denne forskningen og ressursene i særdeleshet. I lys av dette har Riksdagen nå bedt Regjeringen utrede sektorforskningen³⁰ - og i den anledning foreligger den første kvantitative oversikten over denne forskningen.³¹ Regjeringen foreslår i den nye forskningsproposisjonen (1990) at det opprettes et nytt sektorforskningsråd for sosialforskning. Her forutsetter man et flertall av forskere i rådet.

I Norge synes denne debatten å ha dukket opp oftere og kanskje vært mer prinsipiell enn i de øvrige landene. Særlig diskusjonen om et institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning (INAS) på 1960-tallet og forslaget om et eget forskningsråd for samfunnsplanlegging på 1970-tallet er av atskillig interesse i denne forbindelse. Vi skal derfor se litt nærmere på denne.

I regjeringens langtidsprogram i Norge for 1958-61 annonserte man at "en organisatorisk utbygging av anvendt forskning på det sosialvitenskapelige området" nå var nødvendig.³² Det het videre at ikke minst statsadministrasjonen har et behov for å få samtidsproblemer behandlet og utredet av forskningsorganer. En komite med sentrale samfunnsforskere ble oppnevnt

og leverte en enstemmig innstilling som anbefalte opprettelsen av et institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning.

Komiteen tolket anvendt forskning som "målforskning" med utgangspunkt i praktiske problemer. Videre het det at det nye instituttet burde finansieres gjennom et grunnbudsjett supplert med betalte oppdrag. Hovedsaken var å skape et organ hvor praktikerne føler at de har både rett og plikt til å komme med sine problemer -og hvor det samles forskere med interesse for og plikt til å forsøke å besvare spørsmålene. Til å løse dette forestilte komiteen seg et institutt med "et forholdsvis stort personale".

Interessant nok foreslo regjeringen at det nye instituttet ikke ble forankret i et eller flere av instituttets brukerdepartementer, men ble knyttet til Kirke-og undervisningsdepartementet. Begrunnelsen var at det nye instituttet "vil bevege seg på så konfliktfylte områder at det trenger en viss avstand fra administrasjonen".

Stortinget var i betydelig tvil i denne saken og advarte bl.a. mot et markert skille mellom grunnforskning og "anvendt målforskning". Videre presiserte fagkomiteen at det måtte stilles strenge vitenskapelige krav til instituttets forskning - og instituttets direktør. Stortingets skepsis betydde nok noe for den utsettelsen som fulgte. Først i 1968 ble den første stilling besatt. Dette var bl.a. en følge av betydelig motstand blant endel universitetsforskere. Professor Torstein Eckhoffs underfundige uttalelse hvor han hevdet at ved å være "overveiende teoretisk og tilsynelatende livsfjern en tid framover, kan samfunnsvitenskapene bli desto mer praktisk brukbare i framtida" på Regjeringens kontaktkonferanse med sentrale samfunnsforskere i 1965³³⁾, var nok svært representativ i så måte.

Debatten om et eget forskningsråd for samfunnsplanlegging - og senere omgjøringen av dette rådet til et råd for anvendt samfunnsforskning (også under Utdannings- og forskningsdepartementet) ble livlig i Norge - særlig den første på midten av 1970-tallet. Opposisjonen i Stortinget, både til høyre og venstre, ønsket ikke å etablere en nær kobling mellom samfunnsforskning og politikk, og vant fram. Også etter etableringen av NORAS har debatten i noen grad fortsatt blant forskerne og de samfunnsvitenskapelige organer.³⁴

4.5 Tas samfunnsforskningen i bruk?

Spørsmålet om samfunnsforskningen har hatt stor innflytelse - om den har vært "tatt i bruk" i nevneverdig grad i de nordiske land - dukker opp fra tid til annen. Svaret er ikke enkelt. Det finnes åpenbart forskning og miljøer som har blitt benyttet - særlig innenfor offentlig forvaltning og politikkutforming. Pedagogene i Sverige og økonomene i Norge i den første etterkrigstid er klassiske eksempler på slik utnyttelse. Det samme gjelder kulturgeografene i Sverige.

En annen observasjon er nok at samfunnsforskningens indirekte innflytelse har vært størst - langt større enn den direkte innflytelse ved enkeltavgjørelser o.l. Vi sikter her til påvirkning gjennom utdanning og massemedia - og ikke minst påvirkningen av den offentlige dagsorden, de begreper som anvendes og de holdninger som vinner innpass. Her kan det også være på sin plass å minne om hva Harold Orlans hevder:

a major function of applied social research is not, as academic men imagine, to discover the "truth" (which historians will continue to debate for centuries), but rather to change the distribution of knowledge and opinion, informing a wider circle of what a few people already know and believe.³⁵

Men fra myndigheter og forskningsorganer har det ofte vært reist kritikk mot manglende bruk av samfunnsforskning - forskningsresultatene utnyttes for lite - ja, forskningsrapportene støves ned i departementsskuffene, heter det. Flere forklaringer gis til disse forhold:

- forskningen er for akademisk - for lite beslutningsorientert
- forskningen er ikke god nok - den holder ikke mål
- forskningen formidles svakt og dårlig.
- forskerne lover for mye på forhånd ("oversell")

Men det hevdes også at forhold ved brukersiden bidrar til disse forhold:

- brukerne er ofte verken gode nok som "forskningsbestillere" eller som konsumenter pga. manglende tid eller kompetanse
- brukerne søker ikke systematisk etter relevant forskning - herunder forskning som allerede er publisert

- brukerne har som regel et kortsiktig perspektiv, mens forskerne har et lengre tidsperspektiv.

Den forklaringen som man oftest fester seg ved og som mange søker å gjøre noe med er formidlingssiden. På 1970- og 1980 tallet har særlig forskningsråd og institutter fått understreket sitt formidlingsansvar og myndighetenes forventninger til god formidling.

En forbedret forskningsformidling kan nok i mange tilfeller gi økt bruk av samfunnsforskning. Men ofte undervurderer man betydningen av at forskningen som regel ikke leder til entydige konklusjoner - eller den peker i retninger som ikke anses politisk akseptable. Kontroversielle tema og mangel på enighet blant forskerne er også av betydning. Å foreslå alternative løsninger på et forskningsmessig grunnlag er heller ikke lett, selv om den siste norske forskningsmeldingen ber om det. Faren for å få en rekke "politiserende forskere" er også til stede.

Det er også viktig å ha realistiske forventninger til forskningen både på forsker og brukersiden. Trolig har nøkternheten stort sett vært større i de nordiske land enn den sterke "social engineering"-linje som lå til grunn for f.eks. "Great Society" programmet i USA på 1960-tallet. Også den resultatorienterte forskningsevaluering som nå etter hvert kommer igang kan trolig bidra til mer nøkternhet og mindre "oversell".

4.6 Hva har drivkreftene vært?

Hva har vært drivkreftene bak framveksten og den sterke ekspansjon av samfunnsforskningen i Norden? Igjen så er det nok flere forhold som har bidratt.

Det er nærliggende først å trekke fram den generelle forskningsoptimisme som har preget de fleste vestlige samfunn i mesteparten av etterkrigstiden. Denne bygde ikke minst på erfaringene fra den annen verdenskrig. En kraftig satsing på forskning fulgte etter krigen i de fleste vestlige land - selv om enkelte hang noe igjen pga. gjenoppbygningsoppgaver. Forskningen skulle langt på vei "redde verden". Det gjaldt ikke minst samfunnsforskningen. I de første etterkrigsår lanserte bl.a. UNESCO et stort internasjonalt forskningsprosjekt om "Democracy and International Tension". "The Authoritarian Personality" var et lignende amerikansk prosjekt hvor man forsøkte å "forske seg til fred".

Vi kan grovt sett skille etterkrigstiden i den vestlige verden i tre faser når det gjelder satsing på forsknings- og utviklingsarbeid:

- de første ca 20 år preget av spesiell sterk satsing på såkalt "big science and technology"
- slutten av 60 årene og mesteparten av 70 årene; studentopprør og radikalisering som ledet til en viss "swing away from science"
- 1980-årene preget av nye store satsinger begrunnet i ønsker om økonomisk vekst og økt sysselsetting.

Samfunnsfagene vokste mest i den andre perioden - studentene strømmet til disse fagene, ikke minst ut fra ønsker om å erverve seg kunnskaper som kunne bidra til å forandre verden.

For det andre har selve det samfunnsvitenskapelige tilbud betydd mye. Samfunnsforskere og den samfunnsvitenskapelige forskning og litteratur har åpenbart hatt appell - særlig til de mange unge som har valgt å studere de nye fagene. Denne interessen har betydd mye for universitetsekspanjonen. Samtidig har samfunnsvitenskapelige teknikker og analyser vunnet betydelig tillit og innpass i mange kretser. Ikke minst en sterk empirisk tradisjon i nordisk samfunnsforskning har vært viktig i denne forbindelse. Samlet har dette gitt grunnlag for en sterk ekspansjon og et samfunnsvitenskapelig kunnskapsmarked har langt på vei sett dagens lys.

Men også samfunnsutviklingen i de nordiske land har betydd mye for samfunnsfagenes framvekst. Utviklingen av en velferdsstat under betydelig sosialdemokratisk innflytelse har ikke minst vært viktig. Svært mange samfunnsområder er i denne forbindelse blitt gjenstand for politikk - og reformer og samfunnsplanlegging har stått sentralt. Det har ledet politikere og representanter for den offentlige sektor til å etterspørre kunnskap på sine respektive politikkområder - noe som ofte har resultert i henvendelser til samfunnsforskere. At politikerne virkelig har sett behovene for kunnskap om samfunnet har kanskje noe med en sterk tradisjon med vekt på saklig argumentasjon og analyse også i politikk og samfunnsspørsmål i de nordiske land. Politikken har kort og godt hatt et sterkt rasjonelt innslag. Dette har bl.a. nedfelt seg i den sterke offentlige utredningstradisjonen vi finner i disse landene. Langt på vei representerer anvendte samfunnsvitenskapelige institutter og forskningsprogrammer en naturlig

forlengelse av denne tradisjonen. Det kan derfor neppe herske tvil om at utviklingen av de nordiske velferdsstater har betydd mye for retning og omfang i samfunnsforskningen i disse land.

Men satsingen på samfunnsforskning har ikke alltid vært like sterk i disse landene heller. En rekke reformer er f.eks. ikke fulgt opp forskningsmessig - og i noen tilfeller har det nok vært politikere - også sosialdemokrater - som ikke har ønsket samfunnsvitenskapelig belysning og etterprøving på sentrale samfunnsområder. I noen grad kan dette bygge på nøkternhet blant politikerne - de har kanskje ikke de beste erfaringer med samfunnsforskere og velger å stole på egne observasjoner. Men det kan også være et uttrykk for å unngå publisitet omkring enkelte temaer og problemer med klare "politiske overtoner".

I en studie av "Government Commissions in Sweden" konkluderer Rune Premfors med at

The notion that Swedish ad hoc commissions are primarily instruments of objective inquiry is largely a myth. Instead, they are best described as an integral part of an often highly politicized process of policymaking. The notion that social research can supersede politics in the work of governmental commissions is also largely a myth. Instead, research knowledge is typically used as political ammunition. However, both myths are also ideals supported by a large number of both policymakers and social scientists in Sweden. As such they may effectively contribute to whatever rationality there is to be found in public policymaking in Sweden.³⁶⁾

Akkurat som utviklingen mot et velferdssamfunn har hatt betydelig politisk oppslutning, har dette også vært tilfelle for satsingen på samfunnsforskning - kontroversene har vært få. Den eneste av noen større prinsipiell betydning synes å være uenigheten på midten av 1970-tallet om Arbeiderpartiets forslag om et eget forskningsråd for samfunnsplanlegging i Norge. Her kom ulike syn på samfunnsforskningens rolle klart til syne - slik vi skal komme tilbake til. Men vi finner en viss tendens til at sosialdemokraterne oftere fremmer initiativ overfor samfunnsforskerne både i ord og handling. Klarest ser vi nok dette i norsk etterkrigstid.

Hvis vi vender oss til publiserte kilder er likevel ikke belegget for dette så overveldende. Man blir slått av hvor lite som er sagt fra ledende sosialdemokrater om samfunnsforskningens rolle i utformingen av samfunnet.

Det er likevel fullt mulig at spørsmålet oftere har vært berørt "bak kulissene" - særlig i diverse foreninger av faglig og politisk karakter.^{36A} I en debattserie i 1950 om "Sosialismen under debatt" i tidsskriftet Kontakt behandlet daværende stud.oecon. Per Kleppe bl.a. "Kunnskapsproblemet". Her hevdet han bl.a. at

En sosialistisk bevegelses mål er å endre de eksisterende samfunnsforhold i en bestemt retning. Men det er umiddelbart innlysende at det blir svært vanskelig å endre forholdene hvis en ikke har noen kjennskap til de ting en vil endre. En forutsetning for å kunne fremme forslag til endringer er en analyse av de forhold en vil forandre på. Det kan høres banalt ut å presisere slike øyensynlige selvfølgeligheter. Det er bare det at i praksis syndes det ikke så lite på dette punktet, og i alle fall gjøres det ennå altfor lite for å kartlegge samfunnsforholdene, slik at en kan få et mer solid grunnlag både for praktisk politikk og teoretisk analyse.³⁷

Han hevdet videre at

En må søke å styrke våre samfunnsvitenskapers stilling, økonomisk og opinionsmessig. Et samarbeid med vitenskapsmenn innen sosiologi, sosialøkonomi, psykologi, pedagogikk osv. er en absolutt forutsetning for en fruktbar sosialistisk debatt. På den måten skaffer en seg det nødvendige kunnskapsgrunnlaget. Ikke minst viktig er det ellers å bygge ut den offentlige statistikk til et omfang som er mange ganger det nåværende. Uten et langt bedre kjennskap til det samfunnet vi lever i, kan vi ikke komme svært langt, hverken i dagspolitikken eller på lengre sikt.³⁸

I en artikkel om "Politik och planering" i Tiden hevdet Bo Södersten lignende tanker i 1960. Han hevdet bl.a. at

Det är naturligt att personer med en borgerlig uppfattning inte har något större intresse för samhällsforskning. Om man i stort sett tycker att allt är bra som det är, är det givet att intresset för att utforska de samband som det gäller att påverka för att få en förändring till stånd blir minimalt.³⁹

Statsråd Helge Sivertsen i Norge er en av de få som på 1960-tallet kommenterte betydningen av samfunnsforskning for utviklingen av et moderne samfunn. Ved behandlingen av forslaget om å etablere et nytt Institutt for anvendt samfunnsforskning i Stortinget i 1963 sa han bl.a.:

Derfor er det til vesentlig gagn for samfunnsarbeidet at samfunnsvitenskapen i vårt land no er komen så langt at det er grunnlag for å bygge ut også anvendt sosialvitenskapleg forskning. Og det instituttet som no skal grunnleggjast, kan ein sjå i et langsiktig, demokratisk perspektiv. Det kan medvirke til å styrkje og sikre vårt folkestyre i et moderne samfunn som blir stendig meir komplisert, og der dei folkevalde organ vil ha bruk for vitenskapens hjelp i større mon enn tidlegare under enklare samfunns- og produksjonsforhold.⁴⁰

Foran Stortingsvalget i 1965 kalte Regjeringen Gerhardsen sammen en kontaktkonferanse med norske samfunnsforskere. Også her uttalte Sivertsen seg positivt om samfunnsfagenes betydning:

Det er eit stort behov for å bygge ut kontakten mellom Regjeringa og dei som står oppe i aktiv samfunnsvitenskapelig forskning. Dette er kanskje den mest nødvendige kontakt ei regjering kan søke i dag. Politikk er bygt på verdioppfatning og kunnskap. Eit godt politisk arbeid må bygge på kjennskap til samfunnet. I etterkrigspolitikken hos oss har sosialøkonomisk vitenskap spela stor rolle. Kan vi nå få trekt inn samfunnsvitenskapane på breitt grunnlag, er dette utan tvil rett.⁴¹

Slike utsagn er interessante, men det finnes forbausende få av dem. De initiativ og handlinger som sosialdemokratene har stått i spissen for er langt flere - her følger noen.

I den første etterkrigstid var det særlig de pedagogiske fag og økonomisk forskning som ble trukket inn i planlegging og reformarbeid på regjeringssiden. Særlig økonomimiljøet rundt professor Ragnar Frisch kom til å spille en stor rolle ved utformingen av den økonomiske politikk i Norge under statsråd Erik Brofoss' ledelse. I Sverige kom langt på vei pedagogikken til å spille en lignende rolle - statsråd Ragnar Edenman trakk sterkt på pedagogikkmiljøet under professor Torsten Huséns ledelse.^{41A} Senere ble kulturgeografene med Torsten Hägerstrand i spissen også tatt i bruk innenfor offentlig planlegging i Sverige. I Norge hadde

nok regjeringen lignende intensjoner med etableringen av et eget råd for "pedagogikk, psykologi og ungdomsspørsmål" innenfor NAVF. Men det lyktes langt dårligere. Også senere viste universitetspedagogene i Norge betydelig tilbakeholdenhet mht. praktisk reformarbeid.⁴²

Ønskene om å bygge ut en brukerinitiert samfunnsforskning har også i stor grad hatt utgangspunkt i sosialdemokratiske initiativ - særlig i Norge og Sverige. I Sverige ble fremveksten av en sektorfinansiering på forskningsområdet tidlig et sentralt trekk. Hensikten var bl.a. å ta i bruk anvendt forskning på de respektive politikkområder - ikke minst samfunnsforskning. Departementer og en rekke embetsverk fikk egne disposisjonsbevilgninger som kunne brukes til "forskning, forsøk, utredning m.v.". Hensikten var å koble politikk og offentlig planlegging nærmere til forskning. Det amerikanske slagordet om "knowledge into action" var symptomatisk også for denne utviklingen i Norden på 1970-tallet.

Initiativet for å etablere et stort institutt for anvendt samfunnsforskning i Norge ble tatt av to kjente sosialdemokrater⁴³ - slik vi allerede har sett. Det var også en sosialdemokratisk regjering som tok initiativet til tre store forskningsprogrammer tidlig på 1970-tallet; Ungdomsutredningen, Levekårsundersøkelsen og Maktutredningen.

Den siste ble møtt med kritikk fra Høyre, men denne døde hen relativt fort. Ja, sogar utredningen om det store oppfølgingsprogrammet "Ledelse, organisasjon og styring" (LOS) ble ledet av Halvor Stenstadvold - en kjent Høyrepolitiker.

På midten av 1970-tallet fikk vi et initiativ for å danne et eget forskningsråd for samfunnsplanlegging fra den norske Arbeiderpartiregjeringen. Interessant nok ble forslaget i sin opprinnelige form avvist i Stortinget på prinsipielt grunnlag. Høyresiden mente at samfunnsfagene ikke var modne for stor nærhet til den politisk/administrative planleggingsfære, mens Sosialistisk Venstreparti var redd for å styrke "planleggingstekokratiet". Denne argumentasjonen er meget interessant.⁴⁴ Samtidig er dette en av de ytterst få ganger som Stortinget har vært splittet i et sentralt forskningspolitisk spørsmål.

Samfunnsforskernes forhold til sosialdemokratiet i den første etterkrigs-tid i Norge er også interessant. Mens økonomene og delvis pedagogene inngikk et nært samarbeid med regjeringspartiet, skjedde ikke noe tilsvarende for sosiologer, statsvitere og psykologer - spesielt i kretsen

rundt Institutt for Samfunnsforskning i Norge. Deres skepsis mot brukere og anvendelser var betydelig - slik vi tidligere har vært inne på. Det betød bl.a. at norske samfunnsforskere ble langt mindre involvert i politisk og departementalt utvalgs- og utredningsarbeid enn sine svenske kolleger. Dette fikk den svenske sosiologen Hans Zetterberg til å "skamrose" de faglige arbeidene til sine norske kolleger på 1950- og 60-tallet.^{44A} Men skepsis til NATO, beredskapslovene o.l. betydde nok også noe for denne avstand til myndighetene for disse forskerne. Men det var den første etterkrigstid - nylig rekrutterte det sosialdemokratiske Regjeringsparti to statssekretærer fra det samme instituttet.

Hvis vi skal konkludere på dette punkt må vi nok likevel gi utviklingen av velferdsstaten og sosialdemokratiets bidrag i denne forbindelse atskillig kreditt for den kvantitative vekst i nordisk samfunnsforskning - i tillegg til de øvrige faktorer vi allerede har nevnt.

5 Utfordringer i årene framover

5.1 Kvaliteten i samfunnsforskningen

Flere indisier tyder på at det neppe er grunn til å være fornøyd med kvaliteten i samfunnsforskningen i Norden generelt sett.⁴⁵ Flere sentrale samfunnsforskere har uttrykt bekymring i denne retning. Det kom også fram i samtaler med ledende tillitsmenn i alle de nordiske samfunnsvitenskapelige disiplinråd. Også den svenske finans- og tillike også forskningsminister - Kjell Olof Feldt - har rettet kritikk mot at det sendes ut for mange stensiler under navnet vitenskap.⁴⁶

Kritikken retter seg både mot universitetsforskningen og sektorforskningen - selv om kritikken mot den siste kanskje har vært mest utbredt i de senere år. Men noe av kritikken mot sektorforskningen går nok under feil etikett, kvaliteten kritiseres mens det ofte er nytten av denne forskningen som bestrides.

En svak internasjonal publisering framstilles som et svakhetstegn ved viktige deler av nordisk samfunnsforskning. Innslaget av stensiler og lokale publikasjonsserier er for stort, hevder mange. Men heller ikke temavalgene er preget av internasjonale problemstillinger i nevneverdig grad - og den internasjonale kommunikasjon fungerer ofte ikke tilstrekkelig. Men ved siden av denne internasjonale side kritiseres også det håndverksmessige forskningsarbeidet i en del tilfeller. Men denne problemstilling er ikke enkel. Forskjellene fagene imellom er store og mange temaområder er kontroversielle. Det er derfor ikke alltid opplagt hvem som skal sette standarden for hvem. Radikaliseringen på 1970-tallet i store deler av nordisk samfunnsforskning og kritikken av den amerikanske forskningen illustrerer dette poenget.

Flere forhold har åpenbart bidratt til denne bekymring. For det første har den kraftige kvantitative ekspansjonen innenfor samfunnsforskningen også satt sine negative spor. Det har ikke alltid vært lett å holde den faglige standard høyt nok ved ansettelser. Også prosjektpenger har til tider vært mer tallrike enn talenttilgangen. Men forskjellene mellom fag og institusjoner er stor på dette området. At ekspansjonen har ledet til mange små miljøer uten tilstrekkelig faglig styrke og koherens, har nok også betydd noe for forskningens kvalitet.

En annen hovedårsak til kvalitetsbrist finner vi i den relativt svake forskerutdanningen innenfor samfunnsforskningen som vi fortsatt finner i de nordiske land. En tilnærmet Ph.D.-ordning er nå under innføring, men veiledningen og den systematiske opplæring er fortsatt svak - slik Birgitta Odén nå understreker også for Sveriges vedkommende - hvor nyordningen har vært virksom lengst.⁴⁷

For det tredje representerer spesialiseringen og fragmenteringen innenfor disiplinene også en problematisk utvikling. Dette betyr ofte at tilsynelatende store forskningsmiljøer er kraftig fragmentert - og fellesskap og kommunikasjon er svak ("bindestrekssosiologi" f.eks.). For det fjerde har trolig Erik Allardt atskillig rett når han nylig hevdet at samfunnsvitenskapene i Norden ble spesielt kraftig rystet av studentradikaliseringen. Siden har de aldri helt kommet på høyden igjen.⁴⁸

En langt drevet oppdragslinje med mange små og kortvarige prosjekter via sektorpenger har også medført atskillig kompetanseslitasje ved en rekke institutter - særlig de anvendte. Kortvarige ansettelseskontrakter har bidratt til det samme.

Til slutt kan det være grunn til å understreke at de faglige utfordringer er andre og større i dag enn tidligere. Det henger ikke minst sammen med at samfunnet er langt mer komplisert. Samtidig er naturligvis en rekke "grunnoppgaver" allerede gjort.

I lys av disse forhold er det meget naturlig at kvalitetsspørsmålet nå kommer på dagsordenen. Enkelte av de samfunnsvitenskapelige rådene har allerede satt i gang tiltak på dette området. I Sverige står The Swedish Collegium for Advanced Study in the Social Sciences (SCASS) sentralt som et bevisst forsøk fra HFSR og FRN for å gi deler av svensk samfunnsforskning en sterkere teoretisk og internasjonal forankring. Også de øvrige samfunnsvitenskapelige råd i Norden har økt bevilgningene vesentlig til utenlandsreiser og gjesteforskere for å styrke det internasjonale innslag i forskningen.

5.2 Hva bør samfunnsforskningen ta opp?

Velferedsstaten har i dag betydelige problemer i alle de nordiske land. Mange samfunnsforskere har lenge lovet bidrag til forståelse og kursjusteringer. Men resultatene er i noen grad uteblitt. Kan man imøtese større bidrag i årene framover, kan man spørre. De globale utfordringer og ikke minst utviklingslandenes problemer representerer en annen og på mange måter ny utfordring for samfunnsforskningen. Hittil har innsatsen vært relativt beskjeden på disse områdene. Bør den forbli slik eller kan man med utbytte mobilisere samfunnsvitenskapene også på dette området?

Samfunnets tillit til forskning og samfunnsforskning i særdeleshet har stort sett vært stor i etterkrigstiden. Verken påstander om ideologisk "bias" eller mangel på resultater har fått nevneverdig plass i noen av de nordiske land. Dette ikke minst i kontrast til Storbritannia og USA tidlig på 1980-tallet. Men det gjør seg nok gjeldende en viss utålmodighet i visse kretser på dette området. Påstandene om manglende kvalitet i sektor- og instituttforskningen dreier seg nok ofte snarere om manglende resultater i forhold til forventninger som gjør seg gjeldende blant mange brukere. I den siste norske forskningsmeldingen heter det bl.a. at den anvendte samfunnsforskningen i større grad må legges til rette "for politiske beslutninger sentralt, regionalt og lokalt ved å beskrive problemer og foreslå alternative løsninger".⁴⁹

Myndighetenes interesse for evaluering av all offentlig virksomhet - herunder også forskningen - vil åpenbart kunne lede til langt mer oppmerksomhet mot kvalitet og resultater. Ikke minst forholdet mellom hva som loves i målsettingene for forskningsprogrammer og forskningsinstitutter og de oppnådde resultater vil kunne komme sterkere i fokus gjennom slike evalueringstiltak - og dette kan bety mer nøkternhet.

Dette innebærer en ny situasjon for en stor del av samfunnsforskningen i de nordiske land. Utfordringen vil ligge i å fremme en dristig og samtidig realistisk forskning som ikke altfor sjelden innfrir forventningene. Samtidig er det viktig at store deler av samfunnsforskningen ikke bare følger øyeblikkets moteretning fra den dagsaktuelle debatt.

5.3 Forskerutdanningen

Rent kvantitativt representerer forskerutdanningen en stor utfordring i Norden i dag. I de nærmeste 10-20 år pensjoneres mange samfunnsforskere og "erstatningsbehovet" blir stort i samtlige land. Samtidig ønsker man en kvalitativt bedre rekruttering til viktige deler av samfunnsforskningen - særlig innenfor sektorforskningen. Behovet for økt dr.utdanning skjer samtidig med at ungdomskullene går ned - og følgelig kanskje også studenttallene.

Den kvalitative side representerer trolig en like stor utfordring. Som nevnt finner man nå en Ph.D. lignende tilbud i alle de nordiske land. Sverige har hatt denne ordningen lengst. Innenfor vår tradisjon og miljøenes størrelse og kvalifikasjoner er det ingen lett oppgave å få til et slikt avansert undervisnings- og veiledningstilbud. Heller ikke Sverige synes å ha maktet det på noen fullgod måte - slik vi allerede har vært inne på.

Reformene har også møtt motstand blant mange samfunnsforskere. Dr.graden har delvis blitt sett på som en unødig kvalifikasjon - særlig i Norge. Det har resultert i en lav dr.frekvens blant samfunnsforskerne. Også en ordning med systematisk veiledning i tilknytning til avhandlingsarbeidet har vært sett på som uheldig innenfor store deler av den humanistiske og samfunnsvitenskapelige tradisjon i Norden - slik bl.a. Birgitta Odén har understreket.

Men de nye tiltakene som nå introduseres i Danmark og Norge vil trolig gjøre det lettere å få til en utvikling på dette området. Forskerakademiet i Danmark er i denne forbindelse et interessant tiltak selv om frikoblingen fra institusjonene og forskningsrådene er overraskende. I Norge gis nå hovedfags- og dr.gradsutdanningen en egen organisasjonsmessig forankring ved institusjonene - også kalt forskerakademier. (De tilsvareer neppe fullt ut amerikanske "graduate schools".) Samtidig har regjeringen varslet en opptrapping av tallet på dr.stipend - fra 1800 til 2500 over en 4 års periode.

Det er grunn til å understreke at kampen om talentene, og den kvantitative og kvalitative utfordring representerer en stor utfordring for samfunnsvitenskapene. Å få til en forskeropplæring i kontakt med internasjonal forskning og av god faglig standard krever så vel ressurser som holdningsendringer i miljøene.

5.4 Forskningsorganisasjonen på rådsnivå

Forskningsrådene er de klassiske organer på det såkalte mellomnivået mellom institusjonene og regjeringene. Men introduksjonen av prioriterte satsingsområder og forskningsprogrammer med egen programorganisasjon har komplisert dette bildet betydelig i flere av landene i de senere år. Dessuten har vi den klassiske problemstilling om hvor mye disse organer skal være myndighetenes forlengende arm og hvor mye de skal ivareta forskernes interesser. Hvordan bør kort og godt disse interesser balanseres i årene framover?

En ytterlighet ville være helt å forfølge en forskningsprogramlinje initiert av statsmyndighetene og å avvikle forskningsrådene. Det ville gi myndighetene store muligheter til å forsikre seg om at det foregår forskning på en rekke avgrensede temaområder. Dessuten ville det i mange tilfeller ha betydelig symboleffekt. På den annen side ville det langt på vei avskaffe en forskerinitiert grunnforskning og dessuten åpne for en tallrik og fragmentert pressgruppevirksomhet fra forskernes side overfor myndighetene. Den forhandlings- og "broker-arena" som rådene i dag representerer kan neppe heller fullt ut erstattes av departementene. Dette tilsier nok at forskningsrådene beholdes.

Mer interessant er nok spørsmålet om hvilke forskningsråd vi bør ha. Som vi allerede har nevnt har dette spørsmålet allerede vært på dagsorden i Danmark, Finland og Norge - og nå også i noen grad i Sverige.⁵⁰ Flere grunner blir gitt for ønsker om reorganisering:

- det er for mange forskningsråd, en rasjonalisering trengs
- disiplingrensene forandres og dette sammen med ønsker om å oppnå større tverrfaglighet tilsier nye faglige konstellasjoner (bl.a. i lys av erfaringer med forskningsprogrammer/innsatsområder)
- prosedyrer og byråkrati i de eksisterende råd er tilstivnet og "shake up" er nødvendig.
- sektorforskningen fungerer ikke

Det mest nærliggende alternativ på det samfunnsvitenskapelige område er nok å samle de humanistiske og samfunnsvitenskapelige disipliner innenfor ett råd etter svensk mønster. Dette var åpenbart intensjonen i Danmark, men hele forslaget om en ny struktur fra Regjeringen ble avvist i

Folketinget våren 1989. I den norske forskningsmeldingen antydes sogar muligheten av å ha bare ett forskningsråd som omfatter både grunnforskning og anvendt forskning inklusive den næringsrettede forskning. En realisering av et slikt alternativ fortoner seg likevel lite sannsynlig - til det har forsknings- og utviklingsarbeid alt for mange anvendelsesområder og "bedriftskulturer." I Finland går man i den nye Grunnforskningsmeldingen (1989) inn for en reduksjon av tallet på råd innenfor Finlands Akademi fra 7 til 3.

Men å finne en god rådsorganisasjon er ingen lett oppgave. Ennå vanskeligere blir det trolig å finne en hensiktsmessig balanse mellom fri forskerinitiert forskning med rådstøtte, og programforskning på initiativ av et forskningsråd eller i konsultasjon/"diktat" fra myndighetene. Faren for at også disiplinforskningsrådene primært går over til å bli implementatorer av andres ideer kan være til stede. Det ville åpenbart svekke grunnforskningen.

I nær tilknytning til programmene har både rådene og institusjonene ved flere anledninger tatt initiativet til nye forskningssentra ("centerdannelser") - gjerne av tverrfaglig karakter. Spesielt i Danmark synes denne utviklingen å ha skutt fart. Også dette representerer en interessant nyskaping som ikke minst forskningsrådene etter hvert må forholde seg til - noe som ikke alltid vil bli så lett.

Men generelt sett står nok forskningsrådene sterkt hos statsmyndighetene for tiden. "Det beste med det svenske universitetsvesen er forskningsrådene. De sørger for en kontinuerlig evaluering og kan frigjøre ressurser til nye formål", sa statsråd Kjell-Olof Feldt til Dagens Nyheter nylig.⁵¹ Så positive vil neppe alle være.

5.5 Et bedre kunnskapsgrunnlag for forskningspolitikk

I etterkrigstiden har vi fått en del "forskning om forskning" i mange land. Denne forskningen skjer med ulike disiplinære tilnærminger - historisk, sosiologisk, statsvitenskapelig og økonomisk bl.a.⁵² Disse studier har bare i liten grad satt samfunnsforskningen i fokus. De aller siste årene har dette endret seg noe, men Norden synes å henge etter. Som denne utredningen også viser, er det få studier av samfunnsforskning som vi kan referere til i et arbeid som dette. Det betyr at det nå skulle være på tide å initiere flere slike studier i de nordiske land.

To grunner taler for å gjennomføre forskning på dette området. For det første har samfunnsforskningen fått en betydelig størrelse og er en institusjon av stor reell og potensiell innflytelse i samfunnet. Det tilsier at denne virksomhet studeres samfunnsvitenskapelig på linje med en rekke andre viktige samfunnsinstitusjoner som allerede er lagt under forskernes lupe.

For det andre kan man starte en slik forskning og utredningsvirksomhet ut fra et forskningspolitisk nytteperspektiv. Empirisk oppfølging av hva som skjer på institusjonsplan, forskningsrådsnivå (mellomivå) og departement/regjeringsnivå kan være til hjelp for den politikk som utformes på alle disse nivåer. Dette betyr ikke at vi ikke innser vanskelighetene; man møter for det første det generelle spørsmål om hvor nyttig samfunnsforskning kan være. Dessuten er forskning en kreativ og risikofylt virksomhet som det kan være ekstra vanskelig "å få grep på". Her følger likevel en del ideer til slike studier i en kortfattet form.

Hva kan studeres - noen kortfattede ideer

A Forskningsressurser innenfor nordisk samfunnsforskning

- en analyse av de data som regelmessig samles inn
- hvor troverdige er disse data - og eventuelt forslag til forbedringer i statistikkrutiner, definisjoner o.l.
- samfunnsforskningen etter formål/finansieringskilder
- stillingsstruktur ved universitetenes samfunnsvitenskapelige institutter
- tallet på studenter, kandidater og doctores de siste 10 år ("renset" for pensjonister)

B Forskningsvilkår

- ved universitetene
- ved de anvendte institutter
- ved nye sentra
- og intervjuer og enqueter på komparativ basis

C Forskningsfinansiering

- hvordan ser hovedbildet ut for samfunnsforskningen
- likheter og forskjeller mellom disiplinene
- forskningsrådene - frie midler/programmidler
- sektororganene
- private midler

D Forskningsstyring

- hvordan er hovedbildet; fordelingen på forskere, samfunnsrepresentanter, politikere og administratører i beslutningsorganene (makt, avmakt)
- styrke og svakheter ved de ulike modeller.
- betyr styring noe for forskningen (casestudier)

E Forskningen innenfor en samfunnssektor/temaområde

f.eks. sosialsektoren, utdanning, arbeidsmarked, regional utvikling, svakstilte grupper).

- i hvilken grad er forskning mobilisert
- forskningsorganisasjon og ressurser
- "bruk" av forskning/interesser/problemer.

F Disiplinutvikling

- en komparativ studie av en eller flere disipliner
- hva har de disiplinære tyngdepunkter vært - og hvordan er de oppstått?
- forholdet mellom disipliner, utvikling og anvendelser
- internasjonale impulser og samarbeid.

G Evaluering av samfunnsforskning

- hvilke spesielle evalueringsproblemer står man overfor
- metoder og resultater for evalueringer som er gjennomført i de senere år - en kritisk gjennomgang

H Kommunikasjon og formidling

- nettverk, publisering og publikumsorientering blant samfunnsforskere på ett eller flere institutter (hvor disiplinorienterte er de, hvilke kanaler og fora for informasjonsutveksling anvendes etc.)
- hvor synlige er nordiske samfunnsforskere internasjonalt - viser disiplinene store forskjeller (f.eks. målt ved Social Science Citation Index).
- deltakelse/foredrag ved nordiske og internasjonale kongresser
- formidling av samfunnsforskning til storsamfunn og brukere

I Data/personvern/etikk

- hva har vært praksis i de senere år?
- hvordan opplever forskerne de begrensninger som praktiseres?

J Nordisk Workshop for presentasjon/diskusjon av studier

6 Konklusjoner

Samfunnsforskningen i alle de nordiske land har nådd en betydelig størrelse - hovedsakelig som en funksjon av kraftig ekspansjon i etterkrigs-tiden. I dag er totalt 8 - 10 000 forskere involvert i slik forskning i de nordiske land. Det betyr bl.a. at samfunnsforskningen rent kvantitativt har distansert de humanistiske fag i samtlige nordiske land unntagen i Danmark. Universitetssektoren utfører mest samfunnsforskning bortsett fra i Norge (jf. Fig. 1 foran), men også instituttsektoren har nådd en betydelig størrelse med et unntak for Sverige. Veksten synes å fortsette, bortsett fra Danmark hvor særlig bevilgningene til universitetene har gått noe tilbake i de senere år.

Samfunnsforskningen nyter også alminnelig anerkjennelse. Det hender riktignok at et prosjekt eller en enkelt forsker vekker negativ oppsikt, men kritikken retter seg sjelden mot samfunnsforskningen som sådan. Danmark på 1970-tallet representerer kanskje et visst unntak i så henseende. Skillet mellom samfunnsforskning og annen forskning markeres vanligvis heller ikke så sterkt i de nordiske land, og samfunnsforskningen får langt på vei del i den generelle anerkjennelse som blir forskning til del i Norden. Men prestisjen kan nok være noe lavere enn for en del andre fagområder.

Drivkreftene bak den kraftige ekspansjonen i samfunnsforskningen i de nordiske land har vært flere. For det første har en betydelig forsknings-optimisme preget de fleste vestlige land i hele etterkrigstiden. Samtidig har samfunnsfagenes utdanningstilbud og forskning hatt stor appell - særlig til studenter. Men også utviklingen av velferdsstaten under en betydelig sosialdemokratisk innflytelse har betydd mye. Vekten på en rasjonell politikkutforming har i denne forbindelse ofte vært framtrædende - og kunnskap av denne art har vært etterspurt av politikere og embetsmenn.

Likevel har ledende sosialdemokrater i Norden forbausende sjelden uttrykt seg prinsipielt om forholdet mellom samfunnsfag og samfunns-utvikling. Vanligvis har man uttalt seg i generelle vendinger slik den svenske regjering gjorde i direktivet til komiteen som behandlet etableringen av et samfunnsforskningsråd umiddelbart etter krigen:

..... med hänsyn till de genomgripande förändringar i samhällets byggnad, vilka innträtt under de senaste årtiondena och som kunna väntas fortsätta i ökad omfattning under efterkrigstiden, måste det samhällsvetenskapliga arbetet bli av stigande betydelse för det allmänna.

På midten av 1960 tallet uttrykte Forskningsberedningens samfunnsforskningskomité i Sverige sitt syn på "Varför samhällsforskning" slik:

Samhällsvetenskapens syfte är att skaffa kunskap om hur samhället, med dess olika institutioner, fungerar och hur dess individer beter sig, men också hur institutioner kan förändras och individernas beteende modifieras. Oavsett drivkrafterna till denna forskningsverksamhet - nyfikenhet om hur samhället fungerar, en vilja att förbättra det, eller andra motiv - är samhällsforskningen av betydelse både för dem som på central nivå planerar för samhället och för dem som verkar i dess olika delar.

Man kan neppe si at utbyggingen av samfunnsforskningen i de nordiske land har vært noe spesielt kontroversielt anliggende - og diskusjonene har sjelden nådd offentligheten. Her har enkeltepisoder riktignok fått en del oppmerksomhet - f.eks. freds- og framtidforskning. Det samme gjelder i forbindelse med uenighet og splittelse i forskersamfunnet - f.eks. i tilknytning til sosiologien ved København Universitet og pedagogikken ved Universitetet i Oslo. Konflikt med datalover har også ledet til heftig debatt - spesielt Metropolitt-debatten i Sverige.⁵³

Innenfor forskersamfunnet og de sentrale statsmyndigheter har man hatt en del uenighet om forskningsstyring og forskningsinnretning. Universitetsforskerne var i begynnelsen prinsipielt bekymret for styring fra statens side på dette området. I Sverige så vi f.eks. at forslaget om et samfunnsvitenskapelig forskningsråd i første omgang ble avvist av universitetene - ja, også av sosialdemokraten Gunnar Myrdal. Men hovedinntrykket er at forskningsrådene snart ble akseptert også blant forskerne og at statsintervensjonene har vært relativt beskjedne overfor disse organer. Også regjeringens oppnevninger av forskerrepresentanter har stort sett blitt møtt med tillit selv om en del politisering åpenbart har funnet sted - kanskje spesielt i Finland.

Spørsmålet om anvendt samfunnsforskning har oftest ledet til debatt om omfang, organisasjon, finansiering og styring. Debatten har bl.a. vært knyttet til etableringen av en rekke enkeltinstitutter - særlig på det sosialpolitiske området i samtlige land. I Norge har denne debatten vært spesielt artikulert - bl.a. i forbindelse med forslagene om egne forskningsråd for samfunnsplanlegging/anvendt samfunnsforskning. I dag er denne debatten kanskje mest knyttet til initiering av programmer og sentre samt sektorforskning. Men også en organisasjon med to samfunnsvitenskapelige forskningsråd vekker fortsatt debatt i Norge. I Sverige og i noen grad også Finland er debatten om sektorforskningen spesielt livlig for tiden.

Den samfunnsvitenskapelige forskningsorganisasjon i de nordiske land viser flere likhetstrekk, men også betydelige forskjeller. Den største likhet finner vi i eksistensen av de relativt betydningsfulle og forskerautome disiplinforingsråd på det samfunnsvitenskapelige området. Innenfor den anvendte forskningsorganisasjonen er forskjellene større - her peker bl.a. en stor instituttsektor seg ut i Norge. Det samme gjør det nye forskningsrådet for anvendt samfunnsforskning (NORAS). En meget betydelig sektorfinansiering i Sverige avviker også fra de øvrige land. Endelig er det grunn til å peke på at organisasjonen for høyere utdanning er påfallende forskjellig - i hovedstruktur så vel som på andre måter.

Hvis vi ser på de utfordringer som samfunnsforskningen etter vårt skjønn står overfor i de nordiske land, møter vi derimot betydelige likheter. Alle land synes å stå overfor kvalitative utfordringer. Samtidig er det en utfordring til samfunnsforskningen å kunne bidra til å løse og belyse problemer som velferdsstaten står overfor i dag, så vel som de globale miljø og fordelingsproblemer som hele menneskeheten møter i dag. Vi har også identifisert forskerutdanningen og forskningsorganisasjonen på forskningsrådsnivå som klare utfordringer på det samfunnsvitenskapelige området. Men ikke minst hvordan et forskningsråd bør arbeide i dag vil trolig bli mer problematisk enn tidligere, bl.a. som følge av myndighetenes villighet til å satse på forskning i så mange sammenhenger.

Det er neppe grunn til å tro at myndighetenes interesse for samfunnsforskning vil avta med det første. Men initiativlysten og styringsiveren vil kanskje øke - særlig via forskningsprogrammer og senterdannelser. Dette har allerede vært tilfelle i Danmark i de senere år hvor både universitetene og forskningen har vært utsatt for langt mer detaljstyring enn tidligere. For

de tradisjonelle disiplinforskningsrådene representerer dette i dag en stor utfordring i balansekunst.

Hvordan kan rådene leve opp til kravet om å være "finansierende, evaluerende og strategiske" organer, slik myndighetene har formulert rådernes oppgaver i Norge i de senere år, kan man også spørre om. Mye tyder på at rådene fungerer best som dommere - dvs. å ta standpunkt til forskerinitierte søknader. Den initierende og forskningsstrategiske virksomhet synes å være svakere og mer problematisk i samtlige land. Det henger kanskje sammen med at det kan være vanskelig å være både dommer og entreprenør samtidig?⁵⁴ Men nettopp her møter nok rådsorganisasjonen sine største utfordringer i årene framover.

7 Noter

- 1 OECD: The Measurement of Scientific and Technical Activities. (The Frascati Manual), Paris, 1981.
- 2 Data er hentet fra nasjonale FoU-statistiske publikasjoner og de nasjonale statistikkoppgaver til OECD.
- 3 Torstein Husén: Skolreformerna och forskningen. Verbum Gothia, 1988.
- 4 Peter Steverin: Den samhällsstyrda forskningen. Liber Forlag, Stockholm 1978.
- 5 Ole Johan Sandvand: Forskning ved distriktshøyskolene. En oversikt over uttalte målsettinger i offentlige organer. Notat 9/74, NAVFs utredningsinstitutt og Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. SOU 1989: 27.
- 5a International Federation of Social Science Organizations IFSSO: Postgraduate research training in the social sciences. Papers presented at an IFSSO Workshop, London, June 2-4, 1987. København 1987.
- 6 Kirsten Voje: Forskere i Norden. Nordisk ministerråd 1988. (NORD 1988: 30. FPR-publikasjon nr. 6).
- 7 Torgny Segerstedt: Samhällsforskningsrådets förhistoria - i boken "20 års samhällsforskning". Norstedt & Söners Förlag, Stockholm, 1969.
- 8 SOU 1975: 26 Forskningsråd.
- 9 Samme sted side 246.

- 10 Hans Skoie: Norsk forskningsorganisasjon i etterkrigstiden. Melding 1984:8, NAVFs utredningsinstitutt.
- 11 St.meld. nr. 35 (1975-76) Om forskningens organisering og finansiering.
- 12 St.meld. nr. 60 (1984-85) Om forskningen i Norge.
- 13 Prosedyren ble foreslått og beskrevet i SOU 1975:26.(forskningsrådsutredningen)
- 13A Svein Kyvik og Einar Ødegård: "Universitetet i Norden foran 90-tallet. Endringer i styring og finansiering av forskning". Nordisk Ministerråd, København, 1990 (under publisering).
- 14 Svensk sektorforskning, Statsrådsberedningen 1989 (Ds 1989:3).
- 15 Hans Skoie: Departementsmidler til forskning: Omfang, utvikling og argumentasjon. Notat 9/85, NAVFs utredningsinstitutt.
- 16 Lars Foyer: The Social Sciences in Royal Commission Studies in Sweden (Scandinavian Political Studies. Vol. 4, 1969) og Rune Premfors: Governmental Commissions in Sweden (American Behavioral Scientist. Vol. 26, 1983).
- 17 Skoie, Notat 9/85.
- 18 Institutter for anvendt samfunnsforskning: Historie, Statistikk, Aktuelle problemer. NORAS, 1989.
- 19 Store deler av norsk universitetspedagogikk har f.eks. hatt et relativt distansert forhold til praktisk reformarbeid - jf. bl.a. Alfred Oftedal Telhaug: Forsøksrådet i skoleverket. Gyldendal, 1984.
- 20 Forskningspolitikk Nr. 1/1988.

- 21 Skoie. Melding 1984:8.
- 22 Vi viser bl.a. til følgende dokumenter
- a) Danmark: Redegjørelse om Sektorforskningen. Undervisningsministeriet, april 1987. Statens Samfunnsvitenskapelige forskningsråd: Samfunnsvitenskapelig sektorforskning. Debattpjece. København, 1984.
 - b) Hans Chr. Overgaard: Forskning som tjener. Aalborg, 1984. Finland: Vetenskap och teknologipolitisk översikt, 1987 (Statensvetenskaps- och teknologiråd. Oversikt: Helsingfors, 1987). (OECD: Social Sciences Policy, Finland. Paris 1981).
 - c) Norge: OECD: Social Sciences Policy, Norway, Paris, 1976. Skoie: Notat 9/85, jf. ovenfor, samt Hans Skoie og Arild Steine "Some Notes on Norwegian Social Science. Development and Utilization Considered in a Scandinavian Context. NAVFs utredningsinstitutt. Melding 8:1975.
 - d) Sverige
 - i) Svensk sektorforskning - jf. ovenfor.
 - ii) Debatt mellom Leif Levin og Hans Landberg i Professor tidningen 1989.
 - iii) Sten Johansson: Förslag til revision av politiken för sektorsforskningen. Forskning om Utbildning, 1978:4.
- 23 Mot et kunnskapsbasert samfunn. Forskningspolitisk råd, Oslo, 1988. (FR 1988:4).
- 24 Mogens N. Pedersen, The Danish University between the Millstones, Minerva, Vol. 15 (3-4) 1977.
I Norge kom dette syn sterkt til uttrykk i Hernesutvalgets innstilling. NOU 1988: 28.
- 25 Ot.prp. nr. 62 (1988-89).
- 26 Jostein Goksøyr: Ledermangel i norsk grunnforskning, Forskningspolitikk. Nr. 1/1988.

- 27 Erik Allardt et al: Sociologien i Sverige. Vetenskap, miljø och organisation. HSFR/UHA, Uppsala, 1988.
- 28 Henning Friis. Arbeidsfordelingen mellom universitetsforskning, frittstående institutter og offentlig styrelser. Nordisk Forum. Nr. 1/1966.
- 29 SOU 1964:59, side 102.
- 30 Riksdagen (UbU 1986/87: 26)
- 31 Ds 1989: 3 - jf. ovenfor.
- 32 De sentrale dokumenter i denne saken er
a) Komiteinnstillingen fra 1960.
b) St.meld. nr. 7 (1962-63).
c) Innst. S. nr. 90 fra 1963.
- 33 Forskningsnytt nr. 3 1965.
- 34 Debatten er behandlet i Skoie, Melding 1984:8 - jf.ovenfor. Høsten 1989 fremmet NAVF/RSF en prinsipiell uttalelse som gikk inn for en fusjon mellom RSF og NORAS.
- 35 Harold Orlans: Social Science Research Policies in the United States, Minerva, Vol IX/1971, nr. 1, side 30.
- 36 Rune Premfors - jf. ovenfor.
- 36A Sigmund Vangsnes opplyser at han husker at slike emner ble berørt bl.a. i Sosialøkonomisk forening og Sosialistisk Forum på 1950-tallet i Oslo.
- 37 Kontakt. Nr. 9/1950.

- 38 Samme sted.
- 39 Tiden. Nr. 52/1960.
- 40 St.forhandlinger. St.tid. (1962-63) s. 2265-2277.
- 41 Forskningsnytt, 1965 nr. 3, side 40.
- 41A Husén har i en artikkel fra 1989 utøvd atskillig selvkritikk på dette punkt. Han hevder at den "vitenskapelig baserte skolepolitikken" langt på vei var en illusjon - forskerne har primært legitimert en politikk utformet av andre.
- 42 Jf. også note 19.
- 43 Økonomene Per Kleppe og Kjell Eide.
- 44 Jf. Skoie: Melding 1984:8, side 82-88.
- 44A Zetterberg, Hans L.: Traditioner og möjligheter i nordisk sociologi. Stockholm.
- 45 Allerede i den svenske regjeringens forskningsproposisjon fra 1982 (1981/82:106) ble dette spørsmålet viet atskillig oppmerksomhet. Det samme gjør den norske meldingen fra 1989 - jf. St.meld. nr. 28(1988-89) (se også statsråd Bakkes foredrag i Polyteknisk Forening - jf. Forskningspolitikk. Nr. 2/1989). Professor Erik Allardt har hevdet at "gullalderen er over" for samfunnsfagene i Norden - jf. Stimuli. Nr. 2/1989.
- 46 Dagens Nyheter 31.05.89.
- 47 Birgitta Odén: Forskarutbildning och politik i Thorsten Nybom (red.) Universitet och samhälle, Stockholm, 1989.

- 48 Stimuli 2/1989 og i artikkelen Recent Development in Scandinavian Sociology. (Annu. Rev. Sociol. 1989. 15).
- 49 St.meld. nr. 28 (1988-89).
- 50 a) I Danmark la Regjeringen våren 1989 fram en proposisjon om betydelige endringer i dansk forskningsorganisasjon. Tallet på forskningsråd ble foreslått redusert - og at hvilke råd man skal ha til enhver tid bestemmes av ministeren.
- b) I Norge annonserte den siste forskningsmeldingen (jf. note 49) at rådsorganisasjonen nå vil bli tatt opp til vurdering. Våren 1990 ble en utredningskomite med departementsråd Knut Grøholt til formann oppnevnt.
- c) I Sverige har Statskontoret antydnet at man bør prøve "en organisationsform der råden slås ihop till en myndighet med en kaseliorganisation." Et alternativ begrenset til "en felles kaseliorganition" antydes også - jf. Statskontorets rapport av 15.04.88. Forskningsproposisjonen fra 1990 foreslår et nytt sosialforskningsråd.
- d) I Finland har professor Erik Allardt - president for Finlands Akademi - antydnet sammenslåinger/justeringer i et par foredrag i 1988/89 og den nye Grunnforskningsmeldingen har fremmet forslag om dette høsten 1989.
- 51 Dagens Nyheter 31.05.89.
- 52 Stuart Blume: Science Policy Research - the State of the Art and Implication for Policy. FRN, Stockholm, 1981
- 53 Ulf Himmelstrand/Sten Anthila: Dataregister. Forskning och personlig integritet. Stockholm, 1988.
- 54 Jeg er spesielt takknemlig til Ulf Torgersen for dette poenget.

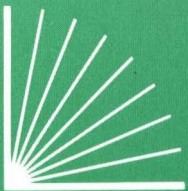
Norden og samfunnsforskningen

Denne rapporten gir en kortfattet oversikt over noen hovedtrekk i nordisk samfunnsforskning mht. ressurser, organisasjon og politikk i et etterkrigsperspektiv. I dag er hele 8-10 000 forskere engasjert i slik forskning i Norden - veksten har vært formidabel i etterkrigs-tiden. I forhold til innbyggertallet er innsatsen størst i Norge og minst i Danmark.

Framveksten av denne forskningen har stort sett skjedd uten de helt store diskusjoner og konflikter. Det meste av diskusjonen har vært sentrert rundt den anvendte forskningen - særlig i tilknytning til spesialinstitutter, forskningsråd og sektorforskning. Debatten om et eget forskningsråd for samfunnsforskning på 1970-tallet i Norge og den danske regjeringens styringsønsker overfor Socialforskningsinsti-tuttet på begynnelsen av 1980-tallet er eksempler på dette.

Utviklingen av en velferdsstat under betydelig sosialdemokratisk innflytelse har betydd mye for utviklingen av store deler av samfunns-forskningen i de nordiske land.

Våre kunnskaper om nordisk samfunnsforskning er likevel svært begrenset, og komparative studier bør nå gjennomføres på dette området. Rapporten inneholder derfor en rekke kortfattede ideer til slike studier.

NAVFs utredningsinstitutt
Norges allmennvitenskapelige forskningsråd
Munthes gate 29, 0260 Oslo 2
Telefon (02) 55 67 00

Institute for Studies in Research and Higher Education
The Norwegian Research Council for Science and the Humanities
Munthes gate 29, 0260 Oslo 2, Norway